DET KONGELIGE
FINANSDEPARTEMENT

Meld. St. 27

(2020–2021)

Melding til Stortinget

Nordisk samarbeid

DET KONGELIGE
FINANSDEPARTEMENT

Meld. St. 27

(2020–2021)

Melding til Stortinget

Nordisk samarbeid

Innhold

1 Innledning 5

2 Mål for Nordisk ministerråds virksomhet 8

3 Et grønt Norden 9
3.1 Forskning og utvikling av grønne løsninger 10
3.2 Naturmangfold 12
3.3 Sirkulær og biobasert økonomi 14
3.4 Forbrukeratferd 17
3.5 Fremme av grønne løsninger 18

4 Et konkurransedyktig Norden 19
4.1 Samarbeid for å styrke nordisk konkurransekraft 21
4.2 Fremtidens arbeidsmarked 24
4.3 Digitalisering og økt mobilitet 25

5 Et sosialt bærekraftig Norden 31
5.1 God helse og trygg velferd for alle 31
5.2 Inkluderende omstilling 32
5.3 Involvering 33
5.4 Felles verdier 34

6 Annet nordisk samarbeid 37
6.1 Utenriks- og sikkerhetspolitisk samarbeid 37
6.2 Nordisk samarbeid med de baltiske landene 39
6.3 Forsvarssamarbeid 40
6.4 Nordisk justis- og samfunnssikkerhetssamarbeid 41

Vedlegg
1 Sammenstilling av budsjett 2021 og 2020 (DKK) 45
2 Oversikt over ministerråd, institusjoner mv. 47
3 Nordisk samarbeid – nettsider 48

DET KONGELIGE
FINANSDEPARTEMENT

Meld. St. 27

(2020–2021)

Melding til Stortinget

Nordisk samarbeid

Tilråding fra Finansdepartementet 9. april 2021,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)

1 Innledning

De nordiske landene deler geografi, verdier, interesser og trolig aller viktigst: tillit til hverandre. Tilliten gir de nordiske landene helt spesielle forutsetninger for samarbeid. Den gir rom for å spille hverandre gode. Den gir rom for mangfold og meningsbrytning, og den gir rom for å finne felles løsninger på felles utfordringer. Slik fungerer det nordiske samarbeidet både som politisk idéverksted, premissleverandør og beslutningsarena på en rekke samfunnsområder.

Visjon 2030, som de nordiske statsministrene vedtok i 2019, sier at Norden skal bli verdens mest bærekraftige og integrerte region. Nordisk ministerråd skal jobbe for et grønt, konkurransedyktig og sosialt bærekraftig Norden med FNs Bærekraftmål og Paris-avtalen som rettesnor. Målet er at samarbeidet skal oppleves som verdifullt og nyttig både for borgere, næringsliv og myndigheter. Når samarbeidet resulterer i grønn omstilling, økt konkurransekraft og sosial inkludering, skapes nordisk merverdi. Våren 2021 synes dette viktigere enn noensinne.

Året 2020 har vært et ekstraordinært og krevende år både for de nordiske landene og for det nordiske samarbeidet. Arbeidet med gjennomføringen av Visjon 2030 har fortsatt, samtidig som det har pågått et intenst arbeid for å håndtere den pågående pandemien.

På tross av ulike valg og smittestrategier har de nordiske landene konsultert, informert og hjulpet hverandre. Sterke institusjoner og samarbeidstradisjoner har gitt merverdi i krisetid. Antallet møter og kontakter både på embetsnivå og politisk nivå har vært rekordhøyt, ikke minst på helseområdet.

Nordiske helsemyndigheter har fortløpende delt informasjon om og vurderinger av pandemien og hjulpet hverandre med praktiske utfordringer, i tråd med Nordisk helseberedskapsavtale. Fra norsk side har vi for eksempel bistått Sverige med smittevernutstyr og avløst Sverige i europeisk brannskadeberedskap når den svenske helsetjenesten har hatt stor pågang av koronapasienter. Sverige påtok seg å formidle vaksiner fra EU til Island og Norge. Dette vitner om nordisk solidaritet og er høyt verdsatt på norsk side. På bakgrunn av de erfaringene landene har gjort så langt i pandemien, planlegges det å styrke det nordiske samarbeidet på helseberedskapsområdet, noe

som skal gjøre landene bedre rustet mot fremtidige helsekriser. Det planlegges også samarbeid for å kartlegge konsekvenser av pandemien knyttet til ensomhet blant utsatte og sårbare grupper, og for å kartlegge smitte, sykdom, senskader og dødsfall blant helsepersonell.

Et annet eksempel på nordisk samarbeid under pandemien er de nordiske møtene i justisministerkretsen. Delingen av erfaringer i forkant av møtene i EUs innenriksministerkrets fungerte godt. I den europeiske kretsen ble det viktig å vise til regional kommunikasjon og samhandling, og slik var de nordiske møtene nyttige i dobbelt forstand. I tillegg hadde topplederne for alle de nordiske samfunnssikkerhets- og beredskapsmyndighetene jevnlige møter. Samarbeidet sørget tidlig for at det ikke ville bli problemer med grensepassering for redningspersonell. Videre var det fortløpende orienteringer om situasjonen innenfor kritisk infrastruktur i tillegg til vareflyt, særlig knyttet til beskyttelsesutstyr i starten av pandemien.

Et tredje eksempel på nordisk samarbeid i krisetid var tilretteleggingen for retur av nordiske borgere som var strandet i utlandet da pandemien brøt ut. Flere tusen nordiske borgere fikk hjelp til å komme seg hjem ved at landene samordnet tilbudet om returflyginger. Samarbeidet var basert på tett, daglig kontakt mellom de nordiske hovedstedene og med de nordiske flyselskapene. Mange nordmenn kom trygt hjem på nordiske fly fra for eksempel Peru, Filippinene og India. På samme måte fikk svensker, dansker, finner og islendinger plass på norske fly.

Innenfor utviklingspolitikken har det også vært økt samarbeid under pandemien. Med utgangspunkt i Visjon 2030, Agenda 2030 og Paris-avtalen har man særlig fokusert på at målet ikke bare må være å komme tilbake dit man var før pandemien, men å gjøre ting bedre og grønnere, for å oppnå mer bærekraftige og inkluderende samfunn. Konkret samarbeider de nordiske landene om dette blant annet i Nordisk utviklingsfond og i utviklingsbankene.

I etterkant av kvikkleireskredet i Gjerdrum 30. desember 2020 fikk vi nok et eksempel på nordisk samhold og samarbeid. Etter katastrofen tilbød alle de nordiske landene bistand. Sverige stilte raskt med et team for søk og redning i bebygde strøk. Dette vitner om at det tette, grenseoverskridende samarbeidet fungerer godt og uhindret, også midt under en pandemi.

Koronapandemien har på mange måter vist hvor sammenkoblet de nordiske landene er. Norden har vært et åpent reisefrihetsområde siden begynnelsen av 1950-tallet, og de språklige og kulturelle båndene gir en opplevelse av å tilhøre et fellesskap på tvers av landegrensene. Nordiske borgere har lenge kunnet bo, arbeide, studere, handle og feriere på tvers av grensene uten byråkratiske hindre. Varer og tjenester har blitt utvekslet uten kompliserende forsinkelser.

I mars 2020 ble den frie bevegeligheten i Norden redusert som følge av reiserestriksjoner og karanteneregler. Mange mennesker i grenseregionene ble rammet, særlig arbeidspendlere og ansatte i turistnæringen. Butikker på svensk side

Boks 1.1 Statsminister Solberg om nordisk samarbeid

Koronapandemien har gjort at vi alle har måttet endre måten vi lever på. Dette gjelder ikke minst for mennesker som er avhengig av åpne grenser mellom de nordiske landene. Arbeidspendling, handel og besøk mellom landene er blitt satt på en hard prøve.

Jeg og de andre nordiske statsministrene og lederne for de tre selvstyrte områdene er enige om at Norden skal bli verdens mest integrerte region. Vi har tradisjoner, kultur og levesett som er nært sammenknyttet. Vi er land og naboer som bryr oss om hverandre. Det skal vi fortsette å gjøre.

Det nordiske samarbeidet er viktig for alle oss i Norden. Under krisen har hvert land truffet egne beslutninger, basert på situasjonen i eget land, for å hindre smittespredning og beskytte befolkningen. Det skal vi respektere. Men våre land har samarbeidet godt under krisen og forsøkt å holde hverandre oppdatert for å lette på situasjonen.

En dag kommer det til å være mulig å reise, handle og omgås som vanlig mellom de nordiske landene. Slektskapet mellom våre land har dype røtter. Vårt vennskap og samhørighet kommer til å fortsette også lenge etter denne pandemien.

Kilde: Statsminister Erna Solberg, Facebook 7. desember 2020.

av grensen opplevde omsetningssvikt. Mange nordmenn som ønsket å dra til sine fritidseiendommer i Sverige, måtte bli hjemme. Familie og venner har ikke kunnet besøke hverandre. På tross av ønske om normalisering både fra norsk og svensk side, måtte folkehelsen og dermed smitteverntiltak prioriteres. Men åpne grenser og fri ferdsel er et kjennetegn for Norden. Det er ingen tvil om at Norden skal tilbake dit så snart smittevernhensyn tillater det.

Denne stortingsmeldingen redegjør for arbeidet med Nordisk ministerråds Visjon 2030 og den tilhørende handlingsplanen for 2021–24. Meldingen er strukturert etter målene i handlingsplanen. Den tar også kort for seg nordisk samarbeid innenfor utenriks- og sikkerhetspolitikk, forsvarspolitikk, nordisk samarbeid særlig med de baltiske landene og arbeidet med samfunnssikkerhet.

2 Mål for Nordisk ministerråds virksomhet

Visjon 2030 om at Norden skal bli verdens mest integrerte og bærekraftige region understøttes av de tre strategiske prioriteringene som ligger til grunn for Ministerrådets virksomhet:

Et grønt Norden: Sammen vil vi fremme en grønn omstilling av samfunnene våre og arbeide for karbonnøytralitet og en bærekraftig sirkulær og biobasert økonomi.

Et konkurransedyktig Norden: Sammen vil vi fremme grønn vekst i Norden basert på kunnskap, innovasjon, mobilitet og digital integrering.

Et sosialt bærekraftig Norden: Sammen vil vi fremme en inkluderende, likestilt og sammenhengende region med felles verdier og styrket kulturutveksling og velferd.

Nordisk ministerråds handlingsplan for Visjon 2030 ble godkjent høsten 2020 og gjelder for perioden 2021–24. Planen har blitt utarbeidet over tid med involvering av de ulike ministerrådene, de nordiske institusjonene og Nordisk råd. Representanter for arbeidslivets parter, næringsliv, bransjeorganisasjoner, ungdomsorganisasjoner og øvrig sivilsamfunn har kommet med innspill. Handlingsplanen har tolv mål som beskriver hvordan Nordisk ministerråd skal arbeide fokusert og systematisk for å gjennomføre visjonen. Planen legger føringer for all virksomhet i Nordisk ministerråd de neste fire årene.

Handlingsplanen ligger til grunn for innretningen av Ministerrådets budsjetter i perioden 2021–2024. Budsjettene vedtas årlig, men et fireårsperspektiv bidrar til forutsigbarhet og kontinuitet. For å kunne nå de ambisiøse målene for Nordisk ministerråds arbeid er det viktig med et veldrevet sekretariat og god økonomistyring. I 2020 var det nødvendig å iverksette ekstraordinære tiltak for å få på plass gode regnskapsrutiner og styrke økonomiadministrasjonen i sekretariatet. Ved inngangen til 2021 rapporterer Nordisk ministerråds sekretariat at situasjonen er betydelig forbedret, og forhold som den danske riksrevisjonen har påpekt, synes for en stor del å være ryddet opp i.

Gjennomføringen av visjonen og de strategiske satsingsområdene fordrer budsjettprioriteringer og godt tverrsektorielt samarbeid, og at alle ledd i organisasjonen understøtter dette arbeidet.

En sentral målsetning i handlingsplanen er å forsterke det tverrsektorielle samarbeidet for å sikre effektivitet og synergieffekter. Å jobbe på tvers kan være utfordrende, men styrker samtidig det nordiske samarbeidet på prioriterte områder. Det er avsatt 40 millioner danske kroner per år i perioden 2021–2024 til særskilte tverrsektorielle prosjekter.

I tillegg til å jobbe tverrsektorielt er det vedtatt at følgende tre tverrgående hensyn skal legges til grunn for alt arbeid i Nordisk ministerråd:

- Bærekraftig utvikling
- Likestilling
- Et barne- og ungdomsperspektiv

Videre er det utarbeidet en modell for å evaluere måloppnåelsen. Effekten av de vedtatte initiativene vil bli målt, og resultatene av Ministerrådets arbeid vil bli samlet i to rapporter til de nordiske statsministrene: en midtveisevaluering – under norsk formannskap – i 2022 og en sluttrapport i 2024. Rapporteringen vil danne grunnlaget for reviderte strategiske prioriteringer for den neste fireårsperioden (2025–2028).

I 2021 vil det vurderes om organisasjonen har et formålstjenlig oppsett for gjennomføringen av Visjon 2030 og de tre strategiske prioriteringene.

3 Et grønt Norden

Sammen vil vi fremme en grønn omstilling av samfunnene våre og arbeide for karbonnøytralitet og en bærekraftig sirkulær og biobasert økonomi.

Klima- og miljøutfordringene er blant de viktigste oppgavene vi må løse i vår tid. Høyere temperaturer, mer ekstremvær og et svekket økosystem setter selve livsgrunnlaget vårt på spill og truer fremtidig helse, velferd, trygghet og vekst. De nordiske landene arbeider for å løse de store utfordringene og styrke samarbeidet om klimainnsats og grønn omstilling.

Arbeidet støtter opp om og må ses i lys av prioriteringene i Europas grønne giv («European Green Deal»), som ble lagt frem av Europakommisjonen i desember 2019. Det overordnede målet er å sikre klimanøytralitet i EU innen 2050 og EUs oppnåelse av FNs bærekraftsmål. Med den grønne given har EU satt klima og miljø i sentrum for politikk- og samfunnsutvikling. Arbeidet følges nå opp med strategier og forslag til regelverk på områder som energiomstilling og elektrifisering, transport, industri og sirkulær økonomi, naturmangfold og matproduksjon.

Det ligger samtidig mange muligheter og nye løsninger på veien til et miljøvennlig og bærekraftig lavutslippssamfunn. Ny teknologi og nye produkter skal utvikles, og nye arbeidsplasser skal skapes. Gjennom det nordiske samarbeidet satser vi på å utvikle en mer sirkulær økonomi som stimulerer markeder for klimanøytrale og sirkulære produkter. En grønn gjenoppbygging etter pandemien er viktig for å nå de målene som er satt.

Målet i Paris-avtalen er å holde den globale gjennomsnittstemperaturen under 2 grader, og å arbeide for at temperaturen ikke stiger mer enn 1,5 grader. Norge har meldt inn en forpliktelse under Paris-avtalen om å redusere utslippene av klimagasser i 2030 med minst 50 prosent og opp mot 55 prosent sammenliknet med 1990. EU vedtok i desember 2020 et forsterket mål om minst 55 prosent kutt i klimagassutslipp i 2030, sammenlignet med 1990[1]. Etter at Norge og Island i 2019 inngikk et samarbeid med EU om felles oppfyllelse av klimamålet for 2030, ble alle de nordiske landene del av det samme klimarammeverket og følger de samme reglene. Det nordiske arbeidet på klima- og miljøområdet er tett koblet til EU, og vi er med på å sette dagsorden og påvirke klima- og miljøregelverket i EU i en ambisiøs retning. I klimameldingen (Meld. St. 13 (2020–2021) Klimaplan for 2021–2030), som ble lagt frem i januar 2021, viser regjeringen hvordan Norge skal redusere klimagassutslippene frem til 2030 og oppfylle den felles forpliktelsen som ligger i klimaavtalen med EU. Sentralt er kutt på 45 prosent i de ikke-kvotepliktige utslippene. Det inkluderer sektorer som transport, landbruk, energibruk i bygg og utslipp fra en begrenset del av industrien (stort sett små bedrifter) som ikke er kvotepliktige. Planen inneholder også tiltak og virkemidler for utslippskutt og omstilling i petroleumssektoren, industri og luftfart i kvotepliktig sektor og for økte opptak av CO2 i skog og reduserte utslipp i skog- og arealsektoren. Planen skal legge til rette for en grønn omstilling i alle sektorer der det er nødvendig for å nå et lavutslippssamfunn i 2050.

EUs arbeid for grønn omstilling og meldingen om Europas grønne giv henger godt sammen med de politiske prioriteringene som ligger i Visjon 2030 og i statsministererklæringen om «Nordic Carbon Neutrality», som ble vedtatt januar 2019. De nordiske statsministrene forplikter seg der til å arbeide for klimanøytralitet i hvert av de nordiske landene. Sammen gir EUs grønne giv og Visjon 2030 en klar kurs for Norden og Europa.

Handlingsplanen omfatter tverrsektorielle prosjekter og satsinger på lavutslippsløsninger innenfor transportsektoren, overgang til en sirkulær økonomi og sikring av biologisk mangfold. Disse prosjektene er omtalt under hvert av målene nedenfor. De skal gi nordisk merverdi og bidra til å løse de store utfordringene som ligger foran oss. Omstilling til et lavutslippssamfunn vil medføre kostnader for samfunnet. Det er avgjørende at

[1] Norges mål er ikke direkte sammenliknbart med EUs nye mål, blant annet på grunn av ulik måte å inkludere skog- og annen arealbruk.

utslippsreduksjoner og tilpasninger gjennomføres på en måte som minimerer kostnadene.

3.1 Forskning og utvikling av grønne løsninger

Mål 1: Styrke forskning og utvikling og stimulering av løsninger som støtter karbonnøytralitet og klimatilpasning, blant annet på transport-, bygg-, skog-, mat- og energiområdet.

Forskning og innovasjon er grunnleggende for at målene om grønn vekst, karbonnøytralitet og klimatilpasning kan nås. Forskning og utdanning er viktig for å forstå klimaendringene og sikre kunnskapsbaserte løsninger. Gjennom nordiske institusjoner som NordForsk og Nordisk Energiforskning har de nordiske landene et godt utgangspunkt for å bruke forskning og innovasjon til å fremme grønne og effektive løsninger. Samlet sett er også Norden en sterk forskningsregion med tett samarbeid og gode forskningsmiljøer. En av de nye innsatsene i handlingsplanen er nettopp NordForsks forskningsprogram om grønn omstilling, som gjennomføres som en tverrsektoriell satsing i 2021–2024.

En konkret oppfølging av statsministererklæringen om «Nordic Carbon Neutrality» var å gjennomføre en utredning[2] om politikkutforming og tiltak for veien mot karbonnøytralitet i de nordiske landene. Utredningen peker på mulige felles tiltak innenfor energi, transport, mineralutvinning, metallindustri, bygg og bolig, avfallshåndtering samt jord- og skogbruk. Rapporten peker på at nasjonale, sektorvise veikart og partnerskap er viktige i klimaarbeidet, men at det samtidig er av betydning å utveksle gode erfaringer på nordisk nivå.

Det nordiske samarbeidet om luftkvalitet har pågått i mange år. Det er tett koblet til arbeidet under FNs luftkonvensjon og regelverksutviklingen i EU-EØS. Arbeidet med klima og luft går ofte hånd i hånd, og de nordiske landene skal fortsatt være pådrivere for å styrke synergien mellom arbeidet på luft- og klimaområdet.

Energi

Det nordiske energipolitiske samarbeidsprogrammet for 2018–2021 vektlegger særlig utviklingen av det nordiske elektrisitetsmarkedet, fornybar energi, energieffektivisering, karbonfangst og -lagring (CCS), energiforskning og EU-EØS-spørsmål. Det siste året er det etablert et godt samarbeid på disse feltene gjennom arbeidsgrupper og institusjonen Nordisk Energiforskning.

Det nordiske kraftmarkedet er et av de mest integrerte i verden. Dette bidrar til god utnyttelse av de samlede ressursene i regionen. Samarbeidet konsentreres om områder der de nordiske landene kan oppnå gjensidig nytte. Det arbeides blant annet med felles nordiske innspill til EU og med å harmonisere gjennomføringen av EU-regelverk. Dette gir gode nordiske løsninger for elektrisitetsmarkedet. Videre er Norden i tet når det gjelder integrasjon av fornybar energi i markedet. Som en del av det nåværende samarbeidsprogrammet er det etablert et årlig dialogforum med et bredt utvalg aktører med interesser i utviklingen av det nordiske elektrisitetsmarkedet. Formålet er å styrke kommunikasjon og dialog mellom de nordiske myndighetene og interessentene i elektrisitetsmarkedet. Forumet tar opp kraftmarkedsspørsmål, herunder markedsutvikling, integrering av fornybar energi og fleksibilitet, ressurstilstrekkelighet og nettutvikling, digitalisering samt samarbeid om regelverksutviklingen i EU.

Et bærekraftig nordisk energisystem er helt sentralt for grønn omstilling på veien mot karbonnøytralitet.

Det nordiske energisamarbeidet for fornybar energi og energieffektivisering omhandler utveksling av gode ideer og informasjon, identifisering av felles posisjoner og gjennomføring av relevant EU-EØS-regelverk. Innenfor regelverket for energimerking og miljøvennlig utforming er det etablert et nordisk samarbeid mellom tilsynsmyndigheter, det såkalte Nordsyn-samarbeidet. Gjennom Europas grønne giv vil de eksisterende energieffektiviserings- og fornybardirektivene revideres i 2021–2022. Norge vil gi innspill til dette, både direkte til EU og sammen med våre nordiske naboland.

Å ivareta felles nordiske interesser i tilknytning til europeisk politikkutforming er en sentral del av det nordiske energisamarbeidet. Etter at Kommisjonen fremmet ulike initiativer under Europas grønne giv, har det nordiske samarbeidet på energiområdet fått en ny dimensjon. På nordisk nivå vil det være samarbeid i alle faser av forhandlingene og gjennomføringen av nytt EU-EØS-regelverk knyttet til den grønne given.

Gjennom det nordiske energisamarbeidet søkes det også å styrke informasjonsutvekslingen mellom nordiske og baltiske land. Dette skjer

[2] The Road towards Carbon Neutrality in the different Nordic Countries (TemaNord 2020:527).

Boks 3.1 Nordisk Energiforskning

Nordisk Energiforskning (NEF) er en institusjon underlagt Nordisk ministerråd og har som hovedmål å understøtte det nordiske energisamarbeidet. Institusjonen er lokalisert i Oslo og finansierer og fremmer nordisk forskningssamarbeid, skaper forskningsbasert grunnlag for energipolitiske beslutninger og er et mellomledd mellom industri, forskning og politikere. NEF har et spesielt fokus på bærekraftige og konkurransedyktige energiløsninger og arbeider også på europeisk nivå. NEF har bidratt til å styrke det nordiske energisamarbeidet gjennom aktiviteter innenfor forskning og utvikling. Dette vil fortsette gjennom den nye handlingsplanen.

gjennom regelmessige konferanser og arrangementer. I tillegg møtes nordiske og baltiske energimyndigheter regelmessig i forkant av EUs energirådsmøter.

Det nordiske samarbeidet om nasjonale energi- og klimaplaner er styrket gjennom etablering av en egen ad hoc-gruppe som skal utveksle informasjon om energiaspektene i planen. I tillegg er det etablert en egen nordisk-baltisk nettverksgruppe for karbonfangst og -lagring (CCS). Det er økende interesse for informasjonsutveksling og samarbeid om CCS, både i Norden og ellers. Nordisk Energiforskning har særlig engasjert seg i utviklingen av teknologi i form av praktisk orienterte forsknings- og utviklingsprosjekter.

Nordiske myndigheter vil se på muligheter for styrket samarbeid om hydrogen og utnyttelse av fornybar energi offshore innenfor rammen av handlingsplanen for Visjon 2030. I 2020 og 2021 er det igangsatt prosjekter som kan danne utgangspunkt for videre samarbeid. Et hydrogenprosjekt ble startet av det danske formannskapet i 2020, og det skal utarbeides et program for det nordiske energisamarbeidet 2022–2024.

Det er klare synergier mellom Visjon 2030 og Europas grønne giv på alle temaområder som dekkes av energisamarbeidet.

Transport

Gode transportforbindelser bidrar til god flyt i den tette nordiske kontakten. Samtidig er transportsektoren en av de største kildene til utslipp av klimagasser i de nordiske landene. Partikkelutslipp fra transport bidrar dessuten til å redusere luftkvaliteten i byer og større tettsteder.

Regjeringens mål er å halvere utslippene av klimagasser fra transportsektoren innen 2030. Et styrket nordisk samarbeid innenfor grønn transport vil i tiden fremover omfatte bærekraftige løsninger når det gjelder skips- og luftfart og vei- og togtransport. Det er gitt støtte til nordiske samarbeidsprosjekter som skal bidra til å redusere utslipp av klimagasser fra transportsektoren, herunder elektrifisering av veitransport og bærekraftig godstransport. Tiltak for bedre grensekryssende forbindelser er omtalt under mål 8.

Sjøfart og fiskeri-, skog- og jordbrukssektoren

For sjøfart og fiske har regjeringen en ambisjon om å halvere klimagassutslippene innen 2030 sammenlignet med 2005, og om å innføre lav- og nullutslippsteknologi innenfor alle fartøykategorier. De nordiske landene har sterke maritime tradisjoner og kompetansemiljøer. Norden har et lederskap i global omlegging til grønn skipsfart som det nordiske samarbeidet bygger videre på. Norge har tatt til orde for en nordisk satsing på grønn skipsfart med vekt på klimavennlig drivstoff. FNs sjøfartsorganisasjon (IMO) har vedtatt at klimagassene fra internasjonal skipsfart minst skal halveres innen 2050 regnet fra 2008-nivå, med en visjon om at nullutslipp skal oppnås så snart som mulig i dette århundret. Dette kan ikke gjøres uten innføring av ulike typer lavkarbondrivstoffer og karbonfrie drivstoffer, for eksempel hydrogen. Det forberedes nå et større nordisk prosjekt for å etablere et veikart for innføring av bærekraftige nullutslippsdrivstoffer for skipsfarten i Norden. Tidsvinduet for omstilling innen 2050 er kort, ettersom skip har lang levealder, og det tar tid å klargjøre nye løsninger. Et stort antall av dagens skip forventes å bli skiftet ut i 2028–2042. Innfasing av grønne løsninger i skipsfarten i Norden vil ha global betydning, samtidig som det kan styrke Nordens konkurransekraft. Et felles veikart for introduksjon av nullutslippsdrivstoffer i skipsfarten vil ha stor nytteverdi for myndigheter, næringsliv og øvrige relevante kompetansemiljøer samt i konkrete maritime infrastrukturprosjekter.

I tillegg til å redusere klimagassutslippene fra virksomhet og produksjon, kan fiskeri-, skog- og jordbrukssektoren være en del av løsningen ved at den bidrar til opptak av karbon gjennom fotosyntesen og ved å binde og lagre karbon i jord og hav. De nordiske landene samarbeider om løs-

ninger på dette, samt med å utvikle metoder for å synliggjøre effekten av slike tiltak i det internasjonale klimagassregnskapet. For jord- og skogbrukssektoren er det også viktig med tilpasning til et endret klima med mer ekstremvær, og de nordiske landene har også etablert et samarbeid om dette problemet. Innsatsen som gjøres gjennom Samnordisk skogforskning og Nordisk komité for jordbruks- og matforskning, er sentral i det nordiske bærekraftsarbeidet. Den bidrar til en bærekraftig, kunnskapsbasert og innovativ skog- og jordbruksnæring i de nordiske landene.

Grønn byutvikling

Kompakt byutvikling i regionale bo- og arbeidsmarkeder er en viktig strategi for å redusere klimagassutslippene og fremme gode livsbetingelser for innbyggerne. Den kan også være av betydning for å øke produktiviteten og styrke byene som økonomiske motorer i sine regioner. Teknologi, fortetting og transformasjon skal gi grunnlag for effektiv transport, både lokalt og innenfor bo- og arbeidsmarkedsregionen, og medvirke til å redusere arealbruken og presset på naturressursene.

I regionalsektorens nye samarbeidsprogram for regional utvikling og planlegging 2021–24 vil dette være sentrale temaer for arbeidet innenfor det prioriterte området grønn og inkluderende byutvikling. Samarbeidsprogrammet koordineres av Nordregio og har deltakelse fra sentralt og regionalt nivå i landene og de selvstyrte områdene samt fra grensekomiteene og Nordisk Atlantsamarbeid (NORA). Nordregio er et ledende nordisk og europeisk forskningssenter som skal bidra til å utvikle regionpolitikk og bærekraftig vekst i Norden. NORA er et organ under Nordisk ministerråds regionalpolitiske samarbeid, som iverksetter transnasjonalt samarbeid i Vest-Norden basert på nordiske målsetninger og prioriteringer, herunder Nordatlantisk utviklingsstrategi, NAUST.

Byggesektoren

Bygg- og anleggsektoren bidrar i arbeidet med å følge opp Visjon 2030 og Europas grønne giv. Kunnskapsutveksling og synergieffekter mellom de nordiske landene bidrar til å videreutvikle løsninger for å sikre omstilling til karbonnøytralitet og økt klimatilpasning.

Den grønne omstillingen har vært et viktig tema i de nordiske bygge- og boligministermøtene. Landene er engasjert i oppfølgingen av handlingsplanen for en bærekraftig og konkurransedyktig nordisk byggesektor. Sentralt i dette arbeidet er blant annet bærekraftig renovering, energieffektivisering, utfasing av fossile brensler til oppvarming og omlegging fra en lineær til en sirkulær bygg- og anleggssektor. Økt satsing på klimavennlig byggevirksomhet med bruk av lavutslippsmaterialer i bygg og konstruksjoner er også et sentralt element i arbeidet fremover.

3.2 Naturmangfold

Mål 2: Bidra til å sikre biologisk mangfold og bærekraftig utnytting av Nordens natur og hav.

Hvordan vi bruker og forvalter naturen på land og i vann, er både en utfordring og en del av løsningen på problemene. De nordiske landene samarbeider om kunnskap om og tiltak for biologisk mangfold, genressurser, bærekraftig bruk av naturressurser og ivaretakelse av kulturlandskapsverdier. Tverrfaglig samarbeid bidrar til økt synergi i kunnskapen og gjennomføring av helhetlige prosjekter om klima, naturmangfold og sirkulær økonomi. Samarbeidet gir økt kunnskap om samfunnsøkonomiske effekter av tiltak for bedre miljømessig bærekraft i Norden. Økt involvering av nordisk ungdom i utviklingen av en ny global avtale om biomangfold er videreført i 2020, men med noe begrenset gjennomføring på grunn av koronapandemien.

Norge har prioritert utviklingen av et prosjekt om naturbaserte løsninger som inngår i handlingsplanen for Visjon 2030. Dette prosjektet skal styrke kunnskapsgrunnlaget for og samarbeidet om naturbaserte løsninger, naturrestaurering, blågrønn infrastruktur og økosystemtjenester. Satsingen innebærer en styrking av NordGens arbeid

Boks 3.2 Naturbaserte løsninger

Naturbaserte løsninger handler om å lære av naturens egne prosesser og ta disse i bruk for å løse nye utfordringer. Det gjør vi ved å bevare, bruke på en bærekraftig måte, restaurere eller etablere ny natur, også i byen. Fordelen med naturbaserte løsninger er at de ikke bare løser ett isolert problem, men samtidig tilfører omgivelsene noe mer, som er bra for mennesker og natur.

Boks 3.3 NordGen

Nordisk genressurssenter (NordGen) er et fellesnordisk vitensenter etablert for å bidra til bevaringsstrategier for et bredt mangfold av plante-, husdyr- og skoggenetiske ressurser. Gjennom foredling, forskning og bærekraftig bruk av plantegenetisk materiale fra jord- og hagebruksvekster i Norden bidrar NordGen til å sikre fremtidig matproduksjon og mattrygghet og ivareta dette ansvaret på vegne av de nordiske landene. NordGen oppbevarer også viltvoksende slektninger av kulturplanter. Dokumentasjon og informasjonsarbeid står sentralt og støtter landenes arbeid med å avle frem robuste og klimavennlige landbruksplanter og -dyr. NordGen arbeider også med oppfølging av internasjonale avtaler på feltet og har ansvaret for den faglige driften av Svalbard globale frøhvelv. NordGens hovedkontor er delt mellom Malmö i Sverige og Ås i Norge. NordGens arbeid bidrar til å sikre biologisk mangfold.

med bevaring og bærekraftig bruk av kulturplanter og deres ville slektninger i et klimaperspektiv. Dette skal bidra til klimatilpasning, begrensning av klimaendringer samt biologisk mangfold. Samfunnsøkonomiske effekter skal også utredes. Prosjektet skal gi kunnskap om tiltak på tvers av de nordiske økosystemene og er et ledd i å nå målene både i konvensjonen om biologisk mangfold og i Paris-avtalen. I 2020 startet prosjektet om tilgang og rettigheter knyttet til genetiske ressurser for å gjøre en oppdatert analyse av feltet.

De nordiske havområdene er betydelig påvirket av klimaendringene. Barentshavet, de arktiske havområdene og de innelukkede havområdene som Østersjøen er spesielt sårbare.

FNs klimapanel understreker viktigheten av å redusere eller begrense den totale miljøbelastningen på havet. Havet bidrar til å dempe den globale oppvarmingen gjennom opptak av CO_2 og varme fra atmosfæren. Det er viktig at havet evner å fortsette med dette i fremtiden. Bedre forståelse av sammenhengen mellom hav og klima vil bidra til et bedre kunnskapsgrunnlag for utviklingen av lavutslippssamfunnet og en bærekraftig havøkonomi. Det er viktig med bærekraftig og klimavennlig sjømatproduksjon, utvikling av havvind, karbonfangst og lagring i havbunnen samt kunnskapsbasert forvaltning av fiskebestander og havarealer.

Forskningsmidler fra Nordisk ministerråd kanalisert gjennom organer som NordForsk og det nordiske fiskerisamarbeidet har spilt en avgjørende rolle for å binde sammen relativt små nasjonale forskningsmiljøer og finansieringsordninger til større og koordinerte nordiske prosjekter. De bidrar også til å danne nordiske sammenslutninger og til deltakelse i større EU-programmer om hav, Arktis og klima. Dette er særlig viktig i klimasammenheng, der det er behov for å forstå endringsmekanismer og koordinere lokale og regionale tiltak og tilpasninger innenfor større geografiske regioner, som et supplement til det globale perspektivet. Det nordiske samarbeidet er således også godt egnet for å kunne koordinere nasjonale synspunkter og forskningsinitiativer innenfor FNs havforskningstiår, særlig i en atlanterhavs- og østersjøsammenheng, men også i en bredere internasjonal sammenheng og i samarbeid med nære nordiske naboer.

I oktober 2019 ble det lagt frem en nordisk ministererklæring om hav og klima, der betydningen av styrket samarbeid og koordinering ble vektlagt. Sentrale områder for styrket samarbeid er forskning og overvåkning, vurdering av konsekvenser av klimaendringer og havforsuring i nordiske havområder, styrket motstandskraft mot og tilpasning til klimaendringer i nordiske havområder, økosystembasert forvaltning, en bærekraftig havøkonomi og hvordan arbeidet frem mot karbonnøytralitet vil påvirke havøkonomien i nordiske land. Det er etablert en arbeidsgruppe under Nordisk ministerråd om hav og klima som arbeider med å følge opp ministererklæringen, og som også vil bidra til arbeidet med bærekraftsmålene, særlig bærekraftsmål 14 om hav og marine ressurser. Her har Norge påtatt seg en viktig rolle og skal lede arbeidet i kommende periode.

Mattilsynet deltar i et prosjekt under Nordisk ministerråd, ledet av Island, kalt «A Nordic approach to food safety risk management of seaweed for use as food» (2020–2022). Prosjektet skal utvikle nordisk samarbeid på fagfeltet og styrke nordisk påvirkning av EUs regelverksutvikling. Det skal utarbeides en rapport som blant annet kan brukes som veiledning for Mattilsynet og for næringen. Målet er å sikre mattryggheten og samtidig støtte næringsutviklingen.

Boks 3.4 Havpanelet og FNs havforskningstiår

For å nå miljømessige, økonomiske og sosiale mål innenfor 2030-agendaen for bærekraftig utvikling er verdenssamfunnet i økende grad avhengig av et rent, rikt og bærekraftig hav. Samtidig er havets globale miljøtilstand alarmerende dårlig og livet i havet alvorlig truet. I 2018 tok derfor statsminister Erna Solberg initiativ til å etablere et høynivåpanel for en bærekraftig havøkonomi (Havpanelet). Målet er å bidra til utvikling av en bærekraftig havøkonomi globalt. Havpanelet består av statsledere fra 14 kyststater og ledes av statsminister Solberg sammen med Palaus president. Mer enn 250 ledende forskere har bidratt til kunnskapsgrunnlaget, og et rådgivende nettverk av representanter fra næringsliv, organisasjoner og stiftelser har deltatt i diskusjoner om løsninger. Budskapet er at havet er enda viktigere enn vi trodde, at tilstanden i havet er verre enn vi trodde, men også at havet har mange av løsningene som menneskeheten og planeten trenger.

I desember 2020 la panelet frem en handlingsplan for å sikre rene og rike hav for fremtidige generasjoner. Som ledd i dette har panellandene forpliktet seg til en planmessig, bærekraftig forvaltning av samtlige av sine hav- og kystområder innen 2025. Dette betyr at 30 prosent av verdens økonomiske soner og nær 40 prosent av verdens kystlinjer vil være underlagt helhetlige forvaltningsplaner innen fem år.

Havpanelet vil nå bli utviklet til et bredere internasjonalt partnerskap der flere land og samarbeidspartnere inviteres inn for å gjennomføre panelets tiltakspakke. Forskning og innovasjon vil fortsatt stå sentralt for bedre bruk av havet og havets ressurser. FNs havforskningstiår 2021–2030 utgjør en internasjonal ramme for dette. I de nordiske initiativene for hav og klima vil dette arbeidet ligge til grunn.

FNs generalforsamling har besluttet at tiåret fra 2021 til 2030 skal være FNs havforskningstiår for bærekraftig utvikling, et globalt løft for å heve kunnskapen om havene. Tiåret skal stimulere og koordinere forskningsinnsatsen nasjonalt og globalt, slik at alle bærekraftsmålene, og spesielt mål 14 om hav og marine ressurser, kan nås. De to overordnede målene for tiåret er 1) å utvikle forskningsbasert kunnskap, som sammen med infrastruktur og globalt samarbeid er nødvendig for å oppnå bærekraftig utvikling av havet, og 2) å sørge for at havforskning og havdata bidrar til kunnskapsbasert politikkutforming som støtter bærekraftsmålene.

Arbeidet med havforskningstiåret vil ha stor betydning for oppfølgingen av Havpanelets anbefalinger, både nasjonalt og internasjonalt. Arbeidet med tiåret skal bygge videre på kunnskapen fra panelets rapporter, og det vil bli jobbet med å utnytte synergien mellom Havpanelet og havforskningstiåret for å nå bærekraftsmålene.

3.3 Sirkulær og biobasert økonomi

Mål 3: Fremme sirkulær og biobasert økonomi, bærekraftig og konkurransedyktig produksjon, bærekraftige matsystemer samt ressurseffektive og giftfrie kretsløp i Norden.

I FNs bærekraftsmål 12 er det nedfelt at bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre skal sikres. Dette ligger til grunn for det nordiske samarbeidet på området. Det er et mål at arbeidet skal redusere presset på det biologiske mangfoldet og øke tilgangen av verdifulle råvarer. Samtidig skal det skape et godt grunnlag for nye forretningsmodeller og økt konkurransekraft. Dette arbeidet er tett koblet til EUs handlingsplan for sirkulær økonomi og EUs industristrategi, som ble lagt frem i mars 2020. Her løfter Europakommisjonen frem betydningen av en bærekraftig produktpolitikk, herunder krav for å fremme mer gjenbruk av materialer. Forberedelse til ombruk og materialgjenvinning av avfall er en sentral del, og Norge vil prioritere dette både i det nordiske arbeidet og inn mot EU i utviklingen av EUs avfallsregelverk.

Norge leder den nordiske arbeidsgruppen for sirkulær økonomi. Arbeidet har vært rettet inn mot ressurseffektivitet, avfallsforebygging og giftfrie kretsløp. Det gjøres en innsats for å fremme løsninger som utfordrer dagens verdikjeder og materialstrømmer. Flere prosjekter er under oppstart i 2021. Arbeidet omfatter flere produktgrupper som tekstiler, batterier og elektriske og elektroniske produkter (EE-produkter).

Å skape en sirkulær økonomi krever både innovative løsninger og investeringer på tvers av sektorer. For å bidra til handlingsplanen for Visjon

2030 er de nordiske landene i gang med flere prosjekter som skal bidra i arbeidet for å oppnå en mer sirkulær, ressurseffektiv og biobasert økonomi. Et av disse prosjektene omhandler produsenteierskap, der målet er å gjøre produkter mer gjenvinnbare og forbruket vårt mer bærekraftig.

Omstillingen til en sirkulær økonomi innebærer at vesentlig mer avfall skal forberedes til ombruk og materialgjenvinnes, men det vil fortsatt også være avfall som ikke er egnet for materialgjenvinning, og som må behandles på en miljømessig forsvarlig måte. Det er kostnadskrevende å håndtere avfall, og ikke nødvendigvis gunstig at hvert land skal ha kapasitet til å håndtere alle typer avfall. I dag pågår det import og eksport av avfall, også av farlig avfall, mellom de nordiske landene. Norge vil ta initiativ til samtaler om hvordan de nordiske landene ser på denne praksisen i et fremtidsperspektiv, og hvordan man kan få til effektiv håndtering av avfall, også av farlig avfall, i Norden i fremtiden.

Tekstiler har et stort miljøfotavtrykk i produksjon, både når de blir til produkter som klær og stoffer, og når de kastes. Det er derfor viktig at de brukes så lenge som mulig og gjenbrukes både som klær og fibre. Det har vært et godt nordisk samarbeid om tekstiler over tid, med utarbeiding av en strategi i 2015[3] og oppfølgingen av denne. I 2021 fortsetter det nordiske samarbeidet om tekstiler. Målet med prosjektet er å øke kvaliteten på tekstiler som selges i Norden, redusere unødig forbruk, forlenge levetiden på tekstiler og fremme digitalisering og sporbarhet i mote- og tekstilindustrien. Det er også et mål å styrke innsamling, sortering og gjenbruk av tekstiler.

De nordiske landene har i mange år samarbeidet om en ambisiøs politikk for kjemikalier, miljø og helse. Kjemikalienes egenskaper og risiko og internasjonalt samarbeid i EU og globalt er satsingsområder. EUs kjemikaliestrategi ble lagt frem i oktober 2020, med ambisiøse tiltak for å redusere bruk av og risiko fra kjemiske stoffer. Det nordiske arbeidet understøtter utviklingen av EUs kjemikalieregelverk, og REACH-regelverket[4] prioriteres. I 2020 er det blant annet gjennomført nordiske prosjekter som gir mer kunnskap om perfluorerte stoffer (PFAS-er) og bidrar i utviklingen av OECDs testmetoder for hormonforstyr-

[3] https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:791003/FULLTEXT01.pdf

[4] REACH (Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals) er et grunnleggende og omfattende regelverk for identifisering og regulering av kjemikalier.

Boks 3.5 Forretningsmodeller som fremmer sirkulære løsninger

Dagens forbruksmønster med dets tilhørende ressursforbruk og avfallsgenerering er en betydelig klima- og miljøutfordring. For å nå togradersmålet i Paris-avtalen må samfunnet bevege seg fra dagens «bruk og kast»-mønster til en bærekraftig forbrukssirkel. Vi må forbruke mindre, og produkter må lages slik at de er bedre og varer lenger. Dette krever at vi tenker nytt og fremmer løsninger som utfordrer hvordan vi produserer, hva vi produserer med og hvordan vi håndterer produkter etter endt bruk.

De nordiske landene skal sammen vurdere hvordan utleie av produkter som forretningsmodell kan bidra til bærekraftig og ressurseffektiv produksjon. Det finnes flere eksempler der leie av produkter er et godt alternativ til å eie. Biler leies gjennom leasing, flere kleskjeder tilbyr leie av klær, og jernvarehandler leier ut verktøy. Utfordringen forblir likevel at dagens leiemodeller har liten påvirkning på hvordan produkter utformes og behandles etter endt levetid.

Med produsenteierskap vil de nordiske landene ta ideen om leie et steg videre og utrede mulighetene for og virkningene av å gjøre produsenter til eiere av materialene som inngår i produktene de lager. Produsentene vil dermed ikke selge selve produktet, men tjenesten produktet skal tilby. De vil ha det rettslige ansvaret for materialene fra produktets vugge og forbi dets grav. Formålet ved en slik løsning er at tjenester og produkter utformes med «sirkulære egenskaper» og dermed har lang levetid, gode reparasjonsmuligheter, er tilrettelagt for senere sortering og materialgjenvinning og gjør bruk av sekundært råstoff. Gjennom insentiver for bærekraftig produksjon gjennom hele verdikjeden vil produsenter både kunne dra nytte av nye muligheter for økonomisk vekst og samtidig forpliktes til å ta ansvar for at tjenesten og produktet som tilbys, er mest mulig tilpasset en sirkulær økonomi.

rende stoffer, og tilsynsprosjekter med internetthandel av produkter som omfattes av bestemmelsene i EUs kjemikalieregelverk.

I 2020 vedtok Nordisk ministerråd for miljø og klima en ny satsing under overskriften «Norden som motor i arbeidet mot marin forsøpling». Det nordiske plastsamarbeidet har de siste årene vært vellykket, med politisk engasjement tett koblet til mer faglig, tidsavgrenset samarbeid. Formålet er å styrke kunnskap om kilder og spredningsveier i Norden, men også å utvikle tiltak og virkemidler mot aktuelle kilder og opprydning av marin forsøpling. Det er også behov for å vurdere indikatorer for å kunne måle fremdriften mot målet om å stanse all marin forsøpling og støtte overgangen til en mer sirkulær økonomi på lang sikt. Arbeidet skal styrke samarbeidet mellom offentlig og privat sektor samt sivilsamfunnet. Nordiske initiativer for å støtte EUs arbeid, samt andre regionale fora som OSPAR (konvensjonen for å beskytte det marine miljø i Nordøst-Atlanteren), HELCOM (konvensjonen for å beskytte det marine miljø i det baltiske hav) og Arktisk råd, vil stå sentralt i dette arbeidet, og ikke minst videreføre en tydelig global lederrolle i arbeidet mot marin forsøpling og spredning av mikroplast. De nordiske ministrene bestilte også en rapport som skulle se på ulike tilnærminger til og innretninger på en ny global avtale mot marin forsøpling og spredning av mikroplast. Rapporten ble lansert høsten 2020 og er et viktig bidrag til den globale diskusjonen om hvordan en slik ny global avtale bør innrettes for å bli mest mulig effektiv.

Deltakelse og medvirkning fra næringslivet er en forutsetning for å nå klimamålene gjennom grønn konkurransekraft. Under handlingsplanen vil det gjennomføres et prosjekt med sterke koblinger til næringslivet som følger opp ambisjonen om et klimanøytralt Norden. Prosjektet har flere aktiviteter, og fokus rettes mot utfordringer, behov og muligheter for nordisk næringsliv i omstillingen til lavutslippssamfunnet og en sirkulær økonomi. I tillegg til samarbeidet med næringslivet planlegges et samarbeid mellom de nordiske myndighetene om et nytt prosjekt for offentlige anskaffelser. Målet er å styrke det offentliges etterspørsel etter bærekraftige og sirkulære tjenester og produkter i sine innkjøp. EU har beregnet at offentlige anskaffelser i gjennomsnitt utgjør om lag 16 prosent av BNP. Et samarbeid innenfor offentlige sektorer i de nordiske landene vil kunne gi næringsaktører med sirkulære forretningsmodeller tilgang til større markeder og følgelig utløse større endringer og positive miljø- og verdiskapningseffekter.

Bærekraftig matpolitikk og et sunnere kosthold har vært en sentral del av det nordiske samarbeidet siden 1980-tallet, da de første felles nordiske ernæringsanbefalingene (NNR) ble utarbeidet. NNR utgjør det vitenskapelige grunnlaget for nasjonale næringsstoffanbefalinger og matvarebaserte kostråd i de nordiske landene. Erfaring viser at slikt samarbeid både er kostnadseffektivt og gir større troverdighet enn om landende utelukkende skulle basere seg på nasjonale løsninger. Nyere forskning om mat og helse, samt bedre forståelse av bærekraftig matforbruk og produksjon, gjør at det nå er behov for en tidsmessig vitenskapelig vurdering og oppdatering. I 2019 startet arbeidet med å revidere disse anbefalingene, og arbeidet skal sluttføres i 2022. Hovedfokus i revisjonsarbeidet er helseperspektivet, men sammenhengen mellom kosthold og bærekraft vil i sterkere grad bli inkludert. Revisjonsarbeidet baseres på grundig vitenskapelig dokumentasjon.

Den nordiske «Chief Veterinary Officer»-gruppen er en ressursgruppe som skal diskutere og samordne tiltak om dyrehold, både når det gjelder koronapandemien og det pågående utbruddet av høypatogen fugleinfluensa. For koronapandemien har dette vært særlig relevant for håndteringen av smitte hos kjæledyr (hund, katt og ilder) og ikke minst i minkfarmer.

Prosjektet «Nordic Network for Communicating Animal Welfare» har gjennomført seminarer om aktuelle dyrevelferdstemaer siden 2015. Prosjektets mål er å utvikle det nordiske nettverket for kommunikasjon med hensyn til dyrevelferd. Målet er å informere om, illustrere og komme med forslag til hvordan det nordiske dyrevelferdsnettverket kan bistå de relevante myndighetene og andre viktige aktører i de nordiske og baltiske landene. Prosjektet skulle arrangere et seminar om antibiotikaresistens, dyrevelferd og menneskers helse og miljømessig bærekraft i Brussel i 2020, men seminaret er utsatt til 2021. Det er økende etterspørsel fra myndigheter og forbrukere om å redusere bruken av antibiotika for å gjøre produksjonssystemene mindre skadelige for miljøet. Bedre rutiner i husdyrbruket, økt dyrevelferd, ansvarlig og effektiv bruk av antibiotika hos veterinærer og bønder samt sykdomsforebygging vil redusere negative effekter på dyre- og folkehelsen samt på miljøet. Prosjektet er et viktig nordisk bidrag i det internasjonale arbeidet for å utvikle prinsipper for felles velferd for mennesker, dyr og miljø («One Health, One Welfare»).

En nordisk-baltisk veterinærberedskapsgruppe har siden 2006 arbeidet effektivt med vete-

rinærberedskap. Det overordnede målet er å øke samarbeidet mellom de nordiske og baltiske landene for å forebygge og håndtere smittsomme dyresykdommer, herunder sykdommer som kan smitte fra dyr til mennesker. Gruppen arrangerer seminarer, workshops, besøk hos institusjoner som vil kunne ha en viktig rolle ved utbrudd av smittsomme dyresykdommer, og ikke minst øvelser for at beredskapsplanene i Norden og Baltikum kan forbedres. Øvelser gjennomføres annet hvert år, men øvelsen i 2020 ble utsatt som følge av koronapandemien.

I 2021 vil gruppen arrangere et seminar om bruken av kjemiske stoffer som dreper levende organismer, og som er viktige å bruke ved utbrudd av smittsomme sykdommer, samt en workshop for å bidra til gjennomføringen av EUs nye dyrehelselov i blant annet beredskapsplanene til de nordiske og baltiske landene. Det arbeides også med å forbedre rutinene for å utveksle erfaringer fra beredskapsøvelser.

3.4 Forbrukeratferd

Mål 4: Gjøre det enklere og mer attraktivt for nordiske forbrukere å prioritere sunne og miljø- og klimavennlige valg med en felles satsing på bærekraftig forbruk.

Et solid velferdssamfunn er en forutsetning for både grønn omstilling og et konkurransekraftig Norden. Uten en effektiv helsetjeneste og et sterkt sosialt sikkerhetsnett mangler det nødvendige grunnlaget for omstilling. Koronapandemien har uttrykkelig vist oss det.

Ministerrådet for sosial- og helsepolitikk bidrar i dag til grønn omstilling gjennom en rekke innsatser på helse- og sosialområdet. Ett slikt område er e-helse og velferdsteknologi, der det satses på innovative løsninger for blant annet hjemmetjenestetilbud, telemedisin, rehabilitering og forebygging med vekt på lokalnære løsninger og mindre vekt på tradisjonelle ressurskrevende helse- og omsorgstjenester. Arbeidet innenfor den nordiske e-helsegruppen og det svenskinitierte prosjektet «Vård och omsorg på distans» kan trekkes frem i denne sammenhengen. Under handlingsplanen for Visjon 2030 etableres en satsing som vil gjøre helsedata fra alle de nordiske landene tilgjengelig for forskning. Den vil gi Norden en unik kilde til kunnskap om sykdom og helse som vil sette oss i stand til å utvikle fremtidens helse- og omsorgsløsninger. Prosjektet beskrives nærmere under mål 6.

Boks 3.6 Merkeordninger for sunnere matvarer

For å oppnå det nordiske ernæringsmerket Nøkkelhullet stilles det krav til maksimalt innhold av mettet fett, salt og tilsatt sukker og minstekrav til innhold av fiber, fullkorn og grønnsaker. Et større antall produkter, blant annet flere vegetarprodukter, blir med i ordningen i 2021. Kostholdsberegninger i Danmark, Norge og Sverige viser at ved å bytte ut vanlige matvarer med nøkkelhullmerkede varer kan man lettere oppnå anbefalt inntak av kostfiber, redusere inntaket av mettet fett til anbefalt nivå samt redusere inntaket av sukker og salt.

Antibiotikaresistens er en av vår tids store utfordringer for folkehelse og miljø. Dette er et raskt økende problem på verdensbasis som følge av omfattende og til dels feil bruk av antibiotika hos mennesker, dyr og fisk. Det er klare sammenhenger mellom dyre-/fiskehelse, menneskers helse og miljø. Arbeidet mot antibiotikaresistens må derfor ses på og håndteres på tvers av sektorgrenser. Gjennom det nordiske samarbeidet arbeides det for å sette temaet enda høyere på den internasjonale dagsordenen. Det har i flere år vært et samarbeid mellom Ministerrådet for sosial- og helsepolitikk og Ministerrådet for fiskeri og havbruk, jordbruk, næringsmidler og skogbruk om hvordan man kan møte disse utfordringene. En konkret tverrsektoriell innsats er samarbeidet om å kartlegge antibiotikaresistens i miljøet i de nordiske landene.

Helsektoren i de nordiske landene har erfaring med å satse på mindre miljøbelastning hos noen av hovedaktørene, for eksempel gjennom miljøvennlige sykehusbygg der innkjøp og ressursbruk tar hensyn til et bærekraftig miljøperspektiv. Helsetjenestene i de nordiske landene er store byggherrer med sine sykehus og andre helseinstitusjoner. Byggenæringen står tradisjonelt for store miljøfotavtrykk, og globalt står byggesektoren for om lag 39 prosent av klimagassutslippene. Et sterkere tverrsektorielt samarbeid om å redusere helseinstitusjonenes miljøavtrykk, både når det gjelder ressursbruk, natur- og arealbruk, helse- og miljøfarlige stoffer samt avfall og klimagassutslipp vil være et redskap for å realisere et grønnere og mer konkurransedyktig Norden.

Deltakelse og bevisste valg fra forbrukere er avgjørende for at ressursbruken i samfunnet går ned og produktene på markedet ivaretar klima- og miljøhensyn. Som en del av arbeidet for et grønnere, mer konkurransedyktig og sosialt bærekraftig Norden vil Norge, sammen med våre nordiske naboer, støtte en styrking av Nordens offisielle miljømerke Svanen. Med støtte fra midler under Visjon 2030 skal blant annet direkte og indirekte klimakrav til Svanens eksisterende produktgrupper skjerpes, og eventuelle nye produktgrupper der Svanemerket har potensiale for å redusere klimabelastningen utvikles.

3.5 Fremme av grønne løsninger

Mål 5: Bidra til en positiv utvikling i det internasjonale miljø- og klimasamarbeidet, blant annet ved å fremme nordiske grønne løsninger i resten av verden.

Norge, Norden og EU deler mange felles utfordringer og har sammenfallende interesser i det internasjonale klima- og miljøsamarbeidet. Oppfølgingen av den nordiske visjonen er derfor tett knyttet til arbeidet innenfor rammen av de internasjonale konvensjonene på området. Dette året blir et viktig år for oppfølging av Europas grønne giv og påvirkning av politikkutviklingen og EØS-relevant regelverk, samt gjennomføring av Parisavtalen med partsmøte (COP26) under klimakonvensjonen (UNFCCC) og partsmøte (COP15) under konvensjonen om biologisk mangfold (CBD) med et nytt globalt regelverk for naturen. Det globale arbeidet for bærekraftig utvikling står sterkt i det nordiske samarbeidet. De nordiske landene skal fortsette å være pådrivere i internasjonale forhandlinger. Det gjelder som forsvarer av og i gjennomføring av Paris-avtalen om klima, men også innenfor områder som luft, kjemikalier, avfall, hav og natur samarbeider de nordiske landene om å etablere ambisiøse mål i det globale arbeidet. Et eksempel der Norden har vist globalt lederskap, er i det globale arbeidet mot marin forsøpling og spredning av mikroplast. I 2019 ble det vedtatt en ministererklæring der de nordiske ministrene går inn for at en ny global avtale er den mest effektive løsningen for å håndtere disse økende globale miljøproblemene. I løpet av 2020 har nærmere 100 land sluttet seg til oppropet gjennom sine ulike regionale fora.

Teknologiske løsninger alene er ikke tilstrekkelig for å lykkes med grønn omstilling, men må følges av holdningsskapende arbeid og arbeid for kulturell endring. Det nordiske kultursamarbeidet gir muligheter for å løfte frem gode eksempler på bærekraftig kulturformidling med en tydelig miljøprofil. Små og lokale kulturnæringer som arbeider bærekraftig, bidrar til å opprettholde levende landsbygder og verdifulle kulturlandskaper i hele Norden. Å ta vare på og videreføre den immaterielle kulturarven i form av tradisjonell kunnskap fremmer omstillingen til et mer bærekraftig samfunn. Bevisst utforming gjennom bruk av arkitektur og design, og grønn tenkning i planlegging av urbane miljøer, bidrar til menneskevennlige omgivelser.

4 Et konkurransedyktig Norden

Sammen vil vi fremme grønn vekst i Norden basert på kunnskap, innovasjon, mobilitet og digital integrering.

Et konkurransedyktig Norden er viktig for å sikre nordiske arbeidsplasser og nordisk velferd i fremtiden, ikke minst i lys av de utfordringer som vil komme i tiden etter pandemien. De nordiske landene er viktige handelspartnere for hverandre og nære samarbeidspartnere innenfor utdanning, forskning og innovasjon. Likevel er det potensial for enda bedre utnyttelse av hverandres konkurransefortrinn. Målet er å sikre et fortsatt sterkt, mangfoldig og konkurransedyktig nordisk næringsliv.

De nordiske landene er hver for seg små og åpne økonomier, men Nordens samlede økonomi er blant verdens tolv største og tilsvarer om lag en tidel av EUs bruttonasjonalprodukt (BNP). Norden produserer langt mer enn folketallet skulle tilsi, fordi vi utnytter arbeidskraften og andre innsatsfaktorer mer effektivt. Den nordiske modellen har i lang tid demonstrert en evne til å kombinere høy vekst, produktivitet, utdanning og sysselsetting med mindre ulikhet enn mange andre samfunnsmodeller. En av årsakene er at utdanning fremmes gjennom universell tilgang til gode, offentlige skoler og gratis høyere utdanning. Myndighetenes samarbeid med partene i arbeidslivet understøtter ordnede forhold og bidrar til at økonomiske tilbakeslag og kriser håndteres på en god måte. Gode velferdsordninger og en aktiv arbeidsmarkedspolitikk gir arbeidstakere inntektssikring og trygghet til å ta risiko og delta i omstilling og fornyelse. Slik går jevn inntektsfordeling sammen med høy effektivitet og produktivitet i de nordiske landene.

Koronakrisen har hatt en sterk negativ påvirkning på verdensøkonomien og ført til at arbeidsplasser i Norden og over hele verden er blitt borte. Usikkerhet om den videre utviklingen gjør at det for tiden skapes færre nye arbeidsplasser. De nordiske regjeringene er oppmerksomme på at dette for en periode kan forsterke sosiale forskjeller og gi grobunn for større samfunnsmessige motsetninger, både i de nordiske landene og i enda større grad for verden som helhet. Gjennom samarbeid er de nordiske landene godt posisjonert til å lære av krisen og omstille seg til å bli grønnere, mer konkurransedyktige og mer sosialt bærekraftige.

Markedene i de nordiske landene er viktige for Norge. De nordiske landene mottar om lag en femdel av fastlandseksporten av varer. En tilsvarende andel av vår samlede vareimport kommer fra de samme landene. Norges og de øvrige nordiske landenes konkurranseevne er avhengig av stabile internasjonale rammebetingelser for handel, som multinasjonalt har vært utviklet gjennom GATT og Verdens handelsorganisasjon. Videre har Norge sammen med EFTA-partnerne inngått bilaterale handelsavtaler. Aller viktigst er imidlertid EØS-avtalens omfattende samarbeid, der EØS-EFTA-landene Norge og Island samhandler tett med de tre øvrige nordiske landene og resten av EU.

De økende tendensene til polarisering på bekostning av fellesløsninger i det internasjonale økonomiske samarbeidet er negativt for de små, åpne økonomiene i Norden. Internasjonale selskapers tilpasninger og utnyttelse av forskjeller i internasjonale skatteregler for å redusere eller unngå skatt skaper konkurransevridninger. Det samme gjelder skadelig skattekonkurranse mellom land for å tiltrekke seg selskaper og investeringer. Korrupsjon og ulovlige internasjonale finanstransaksjoner rammer ikke bare de aktuelle landene, men skader også nordisk næringsliv i mange markeder. Bare ved å håndtere disse utfordringene og utfordringene knyttet til klima og bærekraftig utvikling kan de nordiske landenes konkurransekraft og velferdsordninger opprettholdes over tid.

I årene fremover må de nordiske landene bygge videre på de konkurransefortrinnene økonomiene allerede har, som for eksempel velutdannet og godt kvalifisert arbeidskraft. Kvalifikasjonene må oppgraderes for å kunne møte og bidra til fremtidens samfunn, som blir stadig mer digitalisert, og samtidig bidra effektivt til den grønne omstillingen. Kunnskap og forskning er en forutsetning for innovasjon og bærekraftig utvikling.

Boks 4.1 Kapital i et nordisk perspektiv

Rapporten «An integrated and effective Nordic ecosystem for innovation and green growth: A closer look at access to risk capital in the Nordic countries», utarbeidet av Idar Kreutzer på bestilling fra Nordisk ministerråd i 2018, er en gjennomgang av bedrifter i en tidlig fase og deres tilgang til kapital i et nordisk perspektiv. Rapporten fremhevet at de nordiske landenes kapitalmarked på et generelt grunnlag fungerer godt, men viste også til at det er store ulikheter på tvers av landegrensene i de nordiske landene. Som en oppfølging av rapporten er det tatt initiativ til et prosjekt med mål om å etablere mer målrettede, effektive og koordinerte nasjonale instrumenter for måling av selskaper i ulike faser. Island leder dette arbeidet. Det er også et nordisk akademisk forskningsinitiativ for å forbedre beslutningstaking mellom tilbydere av risikokapital og selskaper i tidlig fase, der man fra norsk side har initiert prosjektet «Nordic Corporate Database». Formålet med prosjektet er å utarbeide en nordisk database med bedriftsdata for å legge til rette for sammenlignbar forskning mellom de nordiske landene.

Boks 4.2 De nordiske finansinstitusjonene

Gjennom egne avtaler har de nordiske landene etablert tre viktige internasjonale finansinstitusjoner:

Nordisk investeringsbank – NIB

Formålet med NIB er å gi langtidsfinansiering til prosjekter som bidrar til bærekraftig utvikling og skaper resultater innenfor produktivitet og miljø. NIB tilbyr lån og garantier til selskaper, myndigheter og finansinstitusjoner i all hovedsak i den nordisk-baltiske medlemskretsen. NIB utbetalte i 2020 lån på i underkant av 5 milliarder euro – opp fra 2,7 milliarder euro i 2019. Økningen har sammenheng med innsatsen for å dempe virkningene av covid-19-pandemien. Bankens styre har tilrådd å ikke betale utbytte for inntektsåret 2020 for å maksimalisere innsatsen under pandemien. NIBs utlån omfatter blant annet offentlig transport, vann/avløp, annen infrastruktur, miljøforbedring og investeringer i industri- og byggesektoren, forskning og utvikling samt små og mellomstore bedrifter. NIB har nær 8,4 milliarder euro i forvaltningskapital.

Nordisk miljøfinansieringsselskap – NEFCO

NEFCO har som mål å bidra til miljøforbedring av interesse for de nordiske landene. NEFCO bidrar blant annet med finansiering til grønn omstilling og klimatiltak særlig i Øst-Europa, men også i Baltikum, Barentsregionen og Arktis. I 2020 ble det godkjent 127 prosjekter innenfor NEFCOs virksomhet til en verdi av 130 millioner euro. Innenfor investeringsfondet som er NEFCOS grunnkapital, ble det i 2020 godkjent 17 nye investeringer på til sammen 55 millioner euro.

Nordisk utviklingsfond – NDF

NDF fyller en nisje i den globale klimafinansieringsstrukturen, med vekt på de fattigste landene i Afrika, økt vekt på støtte til klimatilpasning, og med en tydelig nordisk profil. Prosjektporteføljen var i 2020 på 428 millioner euro fordelt på 122 prosjekter i 16 land, hvorav 53 prosent til Afrika. 54 millioner euro ble tildelt nye prosjekter i 2020. NDFs forvaltningskapital var i 2020 på 752 millioner euro. I 2020 ble de nordiske landene enige om en kapitalpåfylling på 350 millioner euro fordelt på ti år, med første innbetaling for Norges vedkommende i 2022. Kapitalpåfyllingen finansierer klimatiltak i utviklingsland, primært i Afrika. Det meste av finansieringen til tiltak kanaliseres gjennom, eller i samarbeid med, de multilaterale utviklingsbankene. NDF fyller en viktig nisje i den globale klimafinansieringsarkitekturen. Rekapitaliseringen av NDF vil resultere et sterkere fokus på de fattigste landene i Afrika og økt støtte til klimatilpasning, med en tydelig nordisk profil.

Det er et stort potensial i å dele kunnskap, kompetanser og løsninger. Gjennom å legge bedre til rette for student- og forskerutveksling, utprøving av nye løsninger og deling av data på tvers av de nordiske landene kan vi stimulere til økonomisk utvikling, innovasjon, etablering og skalering av næringslivet i alle våre land.

4.1 Samarbeid for å styrke nordisk konkurransekraft

Mål 6: Støtte opp om kunnskap og innovasjon og gjøre det lettere for bedrifter i hele Norden å til fulle utnytte utviklingsmulighetene som den grønne, tekniske og digitale omstillingen og den voksende bioøkonomien skaper.

Kunnskap og innovasjon

Styrket kunnskap, økte ferdigheter og innovasjon både i næringsliv og offentlig sektor er avgjørende for produktivitet og velferd i fremtiden. Med handlingsplanen blir dette også enda tydeligere i det nordiske samarbeidet. Den grønne omstillingen krever fortsatt omfattende investeringer i utdanning, forskning og innovasjon og arbeidskraft som jobber for en klimanøytral og ressurseffektiv økonomi. Utdanning på alle nivåer må øke folks kompetanse, digitale ferdigheter og evne til å styre automatiserte prosesser. For å opprettholde høy konkurransekraft er det viktig at utslippsreduksjoner og omstilling skjer på en kostnadseffektiv måte.

Samtidig er den nordiske regionen verdensledende på innovasjon. EUs oversikt som måler innovasjonsutviklingen i Europa («European Innovation Scoreboard») plasserer Sverige som EUs mest innovative land i 2020, tett fulgt av Finland og Danmark. Norge blir klassifisert som en sterk innovatør. Bildet forsterkes av at både Helsingfors, Stockholm og København er blant Europas mest innovative byer.

Den nordiske institusjonen Nordic Innovation (NI) har som oppdrag å gjennomføre samarbeidsprogrammet for den nordiske nærings- og innovasjonssektoren for 2018–2021. NI har i denne perioden utviklet tre programmer med mål om å realisere samarbeidsprogrammets tre hovedmål. Disse programmene er «Nordic Smart Mobility and Connectivity, Health, Demography and Quality of Life» og «Nordic Sustainable Business Transformation». I oppfølgingen av handlingsplanen for Visjon 2030 har NI fått i oppdrag å konkretisere prosjekter.

Boks 4.3 Nordic Innovation

Nordic Innovation (NI) skal bidra til at Norden blir en foregangsregion for bærekraftig vekst og arbeider for å fremme entreprenørskap, innovasjon og konkurransekraft i nordiske bedrifter. Gjennom å initiere og finansiere prosjekter bidrar NI til å gjøre nordiske bedrifter enda mer konkurransedyktige og nyskapende. Institusjonen samarbeider primært med små og mellomstore bedrifter i Norden.

Helsenæringer

Under NIs program «Health, Demography and Quality of Life» under næringssektorens samarbeidsprogram 2018–2021 ble det satt i gang et prosjekt i samarbeid med den nordiske helsesektoren. Prosjektet er basert på det norske formannskapsprosjekt fra 2017 som en oppfølging av Bo Könbergs rapport «The Future Nordic Co-operation on Health»[1], og utredet en nordisk løsning for å gjøre helsedata mer tilgjengelige for forskning («Nordic Commons»).

De nordiske landene har sterke helseforskningsmiljøer, en befolkning med høy digital kompetanse, gode registre, pasienter som ønsker å delta i kliniske studier og et innovativt næringsliv. Etablering av en sikker digital infrastruktur for helsedata vil være et viktig tiltak for å styrke nordisk samarbeid om helseforskning og næringsutvikling og kan på sikt bidra til at Norden blir en ledende region for utvikling av morgendagens løsninger innenfor helseteknologi og ny behandling. Nordic Commons videreføres nå som del av handlingsplanen for Visjon 2030. Norge vil lede arbeidet i samarbeid med Finland. Slik legger vi til rette for verdifull gjensidig læring mellom to land som begge er langt fremme på helsedataområdet. Arbeidet ses i sammenheng med nordisk deltakelse i EUs satsing på «European Health Data Space» og vil bidra til å gi Norge en tydelig lederposisjon i europeisk samarbeid på området. Gjennom Nordic Commons ønsker de nordiske lan-

[1] http://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?faces-redirect=true&aq2=%5B%5B%5D%5D&af=%5B%5D&searchType=SIMPLE&sortOrder2=title_sort_asc&query=&language=sv&pid=diva2%3A723237&aq=%5B%5B%5D%5D&sf=all&aqe=%5B%5D&sortOrder=author_sort_asc&onlyFullText=false&noOfRows=50&dswid=-6495

dene å utforske mulighetene som ligger i nordisk helsedatasamarbeid, noe som vil bidra til å gi Norden en spydspissrolle i europeisk sammenheng.

Digitalisering

Det nordiske samarbeidet om digitalisering, som også omfatter de baltiske landene, er en nyttig arena for drøfting av regionens politikk og prioriteringer for digitalisering. En rekke konkrete initiativer har blitt igangsatt for å fremme mobilitet og konkurransekraft. Initiativer tatt av Nordisk ministerråd for digitale spørsmål berører også andre viktige sektorområder og ministerråd, gitt digitaliseringens tverrsektorielle natur.

Samarbeidet har også en bredere internasjonal forankring i EUs digitale indre marked, som vil bli videreført i oppfølgingen av EUs nye strategi for digitalisering, «A Europe Fit for the Digital Age», lansert i februar 2020.

På digitaliseringsområdet har Nordisk ministerråd utpekt tre hovedprioriteringer for det videre samarbeidet (2021–2024):

- Å styrke mobilitet og integrasjon i den nordiske og baltiske regionen gjennom å utvikle en felles «plattform» for grensekryssende digitale tjenester.
- Å fremme bærekraftig utvikling i den nordisk-baltiske regionen gjennom datadrevet innovasjon, deling av data og åpne data.
- Å fremme det nordiske lederskapet, europeisk og globalt, i et bærekraftig og inkluderende perspektiv.

Digitaliseringsdirektoratet har en viktig rolle i å følge opp norske aktiviteter og forpliktelser i dette samarbeidet og samarbeider nært med øvrige lands etater.

Ministerrådet for digitalisering gjennomfører ministererklæringen «Digital North» med styrket innsats frem mot 2024. Arbeidet støtter utveksling og bruk av digitale tjenester på tvers av landegrensene i regionen, herunder felles satsinger for å fremme 5G samt kunstig intelligens og deling av data.

Utbygging av 5. generasjons mobilnett (5G)

Det er fastlagt fire overordnede mål i det nordisk-baltiske samarbeidet for utbygging av 5G-nettverk:

1. Stimulere til utvikling av nye testfasiliteter.
2. Sørge for koordinering av frekvensbruken i 5G-frekvensbånd i Norden.
3. Fjerne hindringer for utbygging av 5G, herunder for innplassering av basestasjoner og antenner.
4. Fremme 5G-utvikling og overvåke 5G-utbyggingen i regionen.

Som del av arbeidet utvikles det et oppfølgingsverktøy for å kunne måle og følge med på 5G-utbyggingen i Norden, blant annet for å avdekke utfordringer som 5G-utbyggingen møter.

Kunstig intelligens og deling av data

Det er også etablert en nordisk-baltisk arbeidsgruppe som jobber med felles initiativer knyttet til kunstig intelligens og deling av data. Gjennom 2020 har man særlig jobbet med å kartlegge nordiske og nordisk-baltiske synergieffekter. Fordi det er mye aktivitet på dette området også i regi av Europakommisjonen, har man vært opptatt av å finne områder der det nordiske arbeidet utfyller det europeiske.

Deling av data er identifisert som et område der det kan være nordiske synergier. I 2020 ble det gjennomført en kartlegging av tilgjengelige offentlige datasett i de ulike nordiske landene, og av hvordan næringslivet kan dra nytte av å få tilgang til denne type data på nordisk nivå.[2]

Bionæringene

Norden kjennetegnes av relativt få urbaniserte områder og store hav- og landområder. Disse områdene har et betydelig potensial for bærekraftig verdiskaping med basis i blå og grønne naturressurser. I hvert av de nordiske landene er minst én av bionæringene blant landets viktigste verdiskapere og inntektskilder. Når det nå legges vekt på en grønnere samfunnsutvikling med mindre avhengighet av fossile ressurser, vil disse fornybare biologiske ressursene bli enda viktigere for fremtidig verdiskaping og konkurransekraft. Dette stiller tydelige krav til økt nordisk samarbeid på kunnskapsområdet og tett samarbeid og erfaringsutveksling med bionæringene. Prosjektet «Bioøkonomien som drivkraft for verdiskaping og omstilling i rurale strøk» er en av de tverrsektorielle satsingene i handlingsprogrammet som skal skape resultater på området.

Bionæringene har lange tradisjoner i Norden og preges av sterk evne til omstilling og moderni-

[2] Nordisk ministerråd (2020): Nordic cooperation on data to boost the development of solutions based on artificial intelligence.

sering. Dagens bionæringer er innovative, forskningsbaserte og kunnskapsintensive, og er storbrukere av digitale tjenester. De blågrønne universitets- og instituttmiljøene i Norden underviser i og forsker på disse fagene, og flere av miljøene er verdensledende på sine områder. Disse miljøene vil kunne spille en avgjørende rolle i omstillingen av den nordiske økonomien. Matvareindustrien i sjøen og på land i de nordiske landene har en betydelig sysselsettingseffekt. Næringene gir også grunnlag for en stor og innovativ leverandørnæring.

Nordisk ministerråd for fiskeri og havbruk, jordbruk, næringsmidler og skogbruk arbeider for å styrke det nordiske samarbeidet om verdiskaping i bioøkonomien basert på de grønne og blå næringene som forvalter biologiske ressurser. For den kommende fireårsperioden vil viktige deler av dette samarbeidet kanaliseres i det tverrsektorielle prosjektet «Bioøkonomien som drivkraft for verdiskaping og omstilling i rurale strøk».

Bærekraftig forvaltning av biologiske ressurser vil kunne bidra til å redusere avhengigheten av fossile ressurser. Med redusert bruk av fossile ressurser må det både finnes annen verdiskaping, andre inntektsmuligheter og andre ressurser til erstatning for fossile energikilder.

De nordiske havområdene utgjør en stor del av totalarealet i den nordiske regionen. Mye av landenes økonomi er knyttet til virksomhet på havet, slik som olje- og gassvirksomhet, skipsfart, fiskeri og havbruk og kystbasert turisme. Nye fremvoksende næringer som mineralutvinning på havbunnen, havbasert vindkraft og grønn skipsfart vil være en del av den nye blå økonomien. På disse områdene ligger Norden langt fremme.

Norge har tidligere, blant annet sammen med Island, tatt initiativ til et samarbeid med Nordic Innovation om etablering av et bedriftsrettet program for utvikling av marin teknologi. Programmet har fått gode evalueringer. Tilsvarende er det også satt i gang et marint forskningsprogram gjennom NordForsk om bærekraftig akvakultur. Dette er gode eksempler på hvordan man gjennom det nordiske samarbeidet har løftet og fått internasjonal tilslutning til prosjekter som er viktige for enkeltland, men som krever internasjonalt samarbeid for å gjennomføres. Anbefalingene fra Høynivåpanelet for en bærekraftig havøkonomi under ledelse av statsminister Solberg ble presentert i 2020. En av de mest sentrale anbefalingene er internasjonalt samarbeid om helhetlig, kunnskapsbasert forvaltning som forutsetning for videre utvikling av den blå økonomien.

Boks 4.4 Nordic Smart Government

Nordic Smart Government (NSG) er et flerårig samarbeidsprosjekt mellom flere av Nordens institusjoner som arbeider med registerdata. Målet for NSG er å gjøre det lettere for små og mellomstore bedrifter å drive virksomhet i hele Norden og samarbeide på tvers av landegrensene. Prosjektet samler bedrifters data og gjør dem tilgjengelige, slik at disse dataene bidrar til effektiv ressursbruk og kan benyttes til å understøtte vekst og innovasjon. NSG har mottatt økonomisk støtte fra Nordisk ministerråd via Nordic Innovation fra 2016 til sommeren 2020. Høsten 2020 ble Embetsmannskomiteen for næringssektoren enig om at prosjektet skal videreføres. Dette innebærer at man i første omgang har gitt tilslutning til finansiering ut 2021.

De nordiske havnæringene er påvirket av pandemien, men de har samtidig også demonstrert sin betydning og store omstillingsevne. Samlet sett har verdiskapingen og sysselsettingen i sjømatnæringen vært stabil, og det er økende forståelse for betydningen av sjømat for nasjonal og regional matsikkerhet. Vekstpotensialet innenfor marine næringer vil også kunne være et viktig bidrag til å gjenreise nasjonal og regional økonomi etter koronapandemien.

Turisme og reiseliv

Turisme og reiseliv er viktig for mange kommuner, fordi det i mange distriktskommuner er stort potensial for å utnytte de rike estetiske naturressursene. Regionalsektoren har gjennomført et prosjekt der hovedfokus har vært å analysere turist- og reiselivsstrategier for over 100 nordiske regioner og kommuner i distriktene. Søkelyset har vært på blant annet økonomisk vekst, samtidig som stedets identitet blir tatt vare på.

Reiselivsnæringen i hele Norden er blitt særlig hardt rammet av koronapandemien. Nordisk ministerråd la i 2019 frem en nordisk handlingsplan for reiseliv etter et norsk initiativ. For å følge opp denne handlingsplanen ble det i 2020 etablert en arbeidsgruppe for reiseliv i Nordisk ministerråd. I 2020 har den nordiske reiselivsgruppen blant annet arbeidet med et felles nordisk prosjekt

Boks 4.5 Nordregio

En Nordregio-rapport om bærekraftig turisme[1] gir en analyse av konsekvenser som overturisme kan ha for lokalbefolkningen. Lofoten fremheves i rapporten, der helhetlig tilnærming og planlegging er nøkkelen for å begrense de følger som overturisme kan ha for lokalsamfunnene. Noen ganger er likevel utfordringene så store at kommunene ikke klarer å håndtere masseturismen alene. Stedets «sjel» kan òg gå tapt i slike situasjoner. Rapporten slår fast at kommunenes økonomi ikke er dimensjonert til å håndtere alle turistene som kommer samtidig. I slike situasjoner er det viktig med enda klarere føringer fra statlig hold. Rapporten finner at bærekraftsperspektivet er til stede i alle de nordiske landene, men at Norge skiller seg ut ved å ha satt seg tydelige mål på nasjonalt nivå. Buskerud fylke (nå en del av Viken fylke) blir fremhevet i rapporten for å ha lykkes i å legge til rette for en helhetlig og balansert turisme.

[1] http://pub.nordregio.org/r-2021-1-sustainable-tourism-examples/#51384

for å markedsføre Norden som reisemål i det nordiske markedet.

4.2 Fremtidens arbeidsmarked

Mål 7: Utvikle ferdigheter og velfungerende arbeidsmarkeder som tilfredsstiller kravene den grønne omstillingen og den digitale utviklingen stiller, og som støtter den frie bevegeligheten i Norden.

Arbeidsmarkedet er i stadig og rask forandring. Den grønne omstillingen og den digitale utviklingen stiller nye krav. Det nordiske samarbeidet bidrar med vekt på livslang læring for å møte disse utfordringene. Den frie bevegeligheten for mennesker og bedrifter i Norden er viktig og en forutsetning for økt mobilitet og vekst. I dette arbeidet utgjør den nordiske arbeidsmarkedsmodellen en viktig del.

Inngripende tiltak for å begrense smittespredning grunnet koronapandemien medførte en rekordhøy stigning i arbeidsledigheten i de nordiske landene i 2020. Ministerrådet for arbeidsliv tok før sommeren 2020 initiativ til et pilotprosjekt for å innhente nordisk sammenliknende kunnskap om ulike strategier og tilnærminger med hensyn til tiltak, restriksjoner, nedstengning og effektene av disse på arbeidsmarkedet. Pilotprosjektet er første steg i et mer omfattende prosjekt for erfaringsoppsummering.

Ministerrådet for arbeidsliv har gjennom prosjektet «The Future of Work – Opportunities and Challenges for the Nordic Model» rettet søkelys på hvordan teknologiske fremskritt og grønn omstilling vil påvirke arbeidslivet i Norden. Hovedfokus har vært på teknologisk utvikling, økt mobilitet og nye arbeidsformer. Prosjektet har gitt verdifulle innspill til utformingen av arbeidslivspolitikken i de nordiske landene.

Det arbeidslivspolitiske samarbeidsprogrammet for perioden 2018–2021 fokuserer på å øke utsatte gruppers deltakelse i arbeidsmarkedet. Å sikre høy sysselsetting er viktig for en bærekraftig økonomi og god utnyttelse av den samlede kompetansen i befolkningen. I tråd med handlingsplanen for Visjon 2030 vil arbeidslivssektoren i 2021 igangsette et større forskningsprosjekt om utsatte grupper på arbeidsmarkedet, som unge, innvandrere, personer med nedsatt funksjonsevne

Boks 4.6 Fremtidens arbeidsmuligheter og utfordringer

Ministerrådet for arbeidsliv lanserte i desember 2017 et omfattende forskningsprosjekt under ledelse av forskningsstiftelsen FAFO om hvordan arbeidslivet i Norden kan se ut i 2030. Flere universiteter og forskerteam i Norden har vært involvert i arbeidet. Gjennom prosjektet «The Future of Work – Opportunities and Challenges for the Nordic Model» er det forsket på hvordan teknologiske fremskritt, grønn omstilling og nye arbeidsformer vil påvirke arbeidslivet i Norden. Prosjektet ga viktige bidrag fra Norden til ILOs 100-årsjubileum i 2019 og til de årlige Future of Work-konferansene som har vært avholdt i prosjektperioden. Prosjektet har gjennom en rekke rapporter og publiseringer i hele prosjektperioden gitt nyttige innspill til utformingen av arbeidslivspolitikken i de nordiske landene og hvordan den nordiske arbeidslivsmodellen kan fungere i et fremtidig arbeidsliv med store endringer og omstillinger. Prosjektet avsluttes våren 2021.

Boks 4.7 Digitalisering og automatisering av arbeidslivet

Digitalisering og automatisering av arbeidslivet representerer en av megatrendene i vår tid. To rapporter fra det nordiske samarbeidsprogrammet for regional utvikling og planlegging (2017–2020) har analysert hvilke muligheter og utfordringer dette innebærer for nordiske regioner. Rapportene beskriver hovedtrekkene ved digital transformasjon i rurale områder og ser særlig på små og mellomstore bedrifter. Digitaliseringens betydning for arbeidsmarkedet er omfattende. Mangelen på kvalifisert arbeidskraft er alvorlig innenfor nye næringer basert på IKT og kunstig intelligens. IKT-kompetanse er imidlertid mangelvare i store deler av arbeidsmarkedet, ikke minst har distriktene problemer med å rekruttere kompetente og talentfulle kandidater. For å bøte på et voksende digitalt gap mellom by og land blir det blant annet anbefalt å sikre bredbånd til hver eneste husstand, å gi småbedrifter i distriktene en informasjon om digitaliseringsmuligheter som de kan relatere seg til, og utvikle lokalt forankrede tiltak for å veilede og støtte dem til å satse på digitalisering. For å møte fremtidens behov bør utdanningene gjøres mer levende og bli mer fleksible. Større grad av fagkombinasjoner bør tillates, og livslang læring må fremmes. Kritisk tenkning og kreativitet bør også få mer plass i utdanningssystemet. Rapportene er en del av felles nordisk kunnskapsbygging for nasjonal, regional og lokal politikkutvikling.

og seniorer. Det vil bli lagt vekt på hindringer og på tiltak som bidrar til at flere kommer i arbeid.

Nordregios rapport 2020:07 «Matching the missing links – Skills development in Nordic regions» omtaler faktorer som hemmer eller fremmer regional kompetanseutvikling. Et sentralt budskap er at nasjoner og regioner erkjenner kompetansepolitikkens strategiske betydning. Arbeidet inkluderer en rekke tiltak for å tette gapet mellom tilbud om og etterspørsel etter kompetent arbeidskraft. En anbefaling er at det nordiske samarbeidet innenfor kompetanseområdet styrkes. Her må man jobbe med kartlegging av regionale kompetansebehov, utvikling av kompetansetilbudene og godt og langsiktig samarbeid mellom forvaltningsnivåer, utdanningssektoren og representanter fra arbeidslivet. Kompetanseutvikling vil fortsatt være en sentral del av samarbeidet på det regionalpolitiske området 2021–24, der grønne, innovative og motstandsdyktige regioner er ett av tre prioriterte områder.

Koronapandemien har tydelig vist hvor viktig det er med et godt samarbeid mellom utvikling av ferdigheter og et velfungerende arbeidsmarked, både for samfunnet og individet. Et økende antall permitterte og arbeidsledige i løpet av 2020 har gjort at flere har søkt seg til høyere utdanning. I gjeninnhentingen av økonomien etter koronapandemien er det behov for å jobbe tettere sammen for å møte omstillingsbehovene. Et viktig element er at arbeidsstyrkens samlede kompetanse utnyttes på best mulig måte for å ivareta hele samfunnets behov. Et tverrsektorielt prosjekt om hvordan man kan få flere kvinner til å velge STEM-yrkene (naturvitenskap, teknikk, ingeniør og matematikk) vil ferdigstilles våren 2021. Det nordisk-baltiske prosjektet om voksnes ferdigheter vil fortsette i 2021 for å utnytte det datamaterialet som skal samles inn gjennom OECDs PIAAC-undersøkelse. Pilotstudien for undersøkelsen er imidlertid forsinket som følge av koronasituasjonen.

4.3 Digitalisering og økt mobilitet

Mål 8: Nordisk ministerråd skal dra nytte av digitalisering og utdanning for å knytte de nordiske landene enda tettere sammen.

Språkforståelse og mobilitetsaktiviteter støtter gjensidig opp under hverandre. Språkforståelsen er en viktig konkurransefordel i Norden. Den nordiske språkforståelsen underbygger alt nordisk samarbeid, i alle sektorer og på alle fagområder. Den skaper samhold og gir oss tilgang til et langt større arbeidsmarked enn vårt hjemlige, og nærmest femdobler markedet for kulturelle og kreative næringer, som er i vekst over hele Norden.

Totalt er det om lag 9200 nordiske studenter som hvert år studerer i et annet nordisk land. Gjennom 2020 har koronakrisen satt både europeiske og nordiske utdanningssystemer i en ekstraordinær situasjon. Hele eller deler av utdan-

Boks 4.8 Nordplus

Nordplus gir støtte til mobilitet, livslang læring og styrking av kvalitet i hele bredden av det nordiske utdanningssamarbeidet. Programmet bidrar til at barn, unge og voksne får mulighet til å lære om de nordiske landenes kultur, språk og samfunn, blant annet ved elev-, student- og lærermobilitet og ved å delta i felles utdanningsopplegg. Koronapandemien og reiserestriksjoner gjorde at mobilitetsbegrepet har endret seg. Et sentralt grep Nordplus gjorde i 2020, var derfor å tilrettelegge for at prosjektpartnere kan søke om digital mobilitet for eksempel ved å utsette reiser eller erstatte fysiske møter med virtuelle. Denne fleksibiliteten har bidratt til et fortsatt høyt nivå av søkere til støtteordningene: I 2020 var det totalt 8374 søkere til de ulike delprogrammene i Nordplus.

ningssystemet har vært stengt ned, og undervisningen har i stor grad blitt flyttet over på digitale plattformer. De nordiske landene har stått overfor mange av de samme utfordringene i 2020, og det har vært tett kontakt på nordisk nivå for å diskutere hvordan man best kan takle utfordringene når det gjelder digitalisering av utdanningssystemene.

Likestilling i arbeidslivet

Likestillingssektoren understøtter handlingsplanen for Visjon 2030 gjennom et samarbeidsprogram («The Future of Work») som setter fokus på arbeidsliv, gjennom det nordiske nettverket for likestilling i arbeidslivet og gjennom statsministerinitiativet «Nordic Gender Effect at Work».

Statsministerinitiativet viser blant annet at likestilling og økonomisk vekst er tett sammenkoblet i Norden. Høy sysselsetting blant både menn og kvinner har ført til økonomisk vekst, og likestillingspolitiske investeringer har bidratt til at regionen i dag har en av verdens sterkeste økonomier. Samtidig tar kvinner fortsatt et større ansvar for barn og hjem, og kvinner tar lengre foreldrepermisjon enn menn. Dette påvirker kvinners og menns forutsetninger for å delta fullt ut på arbeidsmarkedet og utgjør en barriere for kvinners karriereutvikling.

Det nordiske samarbeidet stiller krav om lik representasjon av menn og kvinner i all politikkutvikling og i alle beslutningsprosesser. Alle nye nordiske satsinger og prosjekter som iverksettes, skal bidra til å redusere representasjonsgapet.

Digitalisering understøtter integrasjon og mobilitet

Digitalisering er en viktig innsatsfaktor for å understøtte integrering og mobilitet på tvers av landegrensene, både i Norden, i Europa og globalt. Arbeidet med digitalisering tverrsektorielt, og det arbeides med tematikken på flere sektorområder og i flere ministerråd.

NOBID («Nordic Baltic eID Project») er et prosjekt som følger opp utviklingen av IKT-infrastruktur og felleskomponenter som er nødvendige for å kunne logge seg inn i andre lands digitale tjenester ved hjelp av den eID-en man bruker til daglig. Et eksempel er at man bruker sin norske BankID for å logge seg på en offentlig tjeneste i Danmark. Programmet «Cross-Border Digital Service» (CBDS) er et viktig tiltak til oppfølging av ministererklæringen «Digital North 2.0».

Prosjektet ledes av Norge ved Digitaliseringsdirektoratet og er finansiert av Nordisk ministerråd, men har i tillegg nasjonal finansiering. Prosjektledelsen fra Digitaliseringsdirektoratet jobber sammen med eksperter fra de øvrige nordiske og baltiske landene, som utgjør ressursgruppen til prosjektet. NOBID følger opp og rapporterer om ulike forhold som er avgjørende for grensekryssende digital tjenesteyting, i hovedsak:

Teknisk infrastruktur: Alle landene har tilkobling til en teknisk infrastruktur som etter hvert vil dekke alle landene i EU og EØS. Denne tekniske infrastrukturen er nå på plass mellom de fleste nordisk-baltiske landene.

eID-er for grenseoverskridende bruk: Før en eID tillates brukt på den tekniske infrastrukturen, må den gjennom en formell godkjenning («melding»). NOBID er en aktiv pådriver i dette arbeidet, og flere av landene er allerede godkjent. NOBID følger utviklingen gjennom innhenting av status fra de ulike landene i regionen. Norge arbeider for en slik godkjenning våren 2021.

Utveksling av nøkkeldata: Et eksempel på dette er de unike personidentifikatorene som benyttes av de nordiske og baltiske landene. Dette er en

nøkkel til uthenting av informasjon fra offentlige registre, men også informasjon som ikke bør komme på avveie. NOBID understøtter arbeidet med å klargjøre hvordan og under hvilke betingelser slik informasjon kan utveksles over landegrensene i regionen.

Det arbeides for tiden aktivt i europeiske land med å gjøre et utvalg offentlige tjenester digitalt tilgjengelige gjennom EU-forordningen om «Single Digital Gateway». NOBID følger dette arbeidet løpende for å sikre at grenseoverskridende «byggeklosser» knyttet til eID, eSignatur og liknende tjenester forstås og utnyttes.

Det arbeides også med å legge fundamentet for det flerårige programmet «Cross-Border Digital Service in the Nordic Baltic region» (CBDS). Programmet skal blant annet bygge på erfaringer, løsninger og resultater fra NOBID-prosjektet og vil bli et element i handlingsplanen for konkurransekraft i Norden. Det norske Digitaliseringsdirektoratet skal ha sekretariatsansvaret for dette programmet.

Grensekryssende transport

Koronapandemien har påvirket den grensekryssende transporten i Norden. Godstransport har imidlertid i stor grad kunnet fortsette som normalt. Det pågår et betydelig samarbeid på tvers av landegrensene for å gjøre grensekryssende forbindelser stadig bedre. Visjon 2030 gjør det imidlertid nødvendig å forsterke samferdselssamarbeidet ytterligere. Norge er positiv til et mer strukturert og kontinuerlig samarbeid mellom de nordiske landene om bedre samferdselsløsninger.

Myndighetene i Danmark, Finland, Sverige og Norge har sluttet seg til en europeisk ministererklæring om å styrke de internasjonale persontogtjenestene. Ministererklæringen resulterte i en arbeidsplattform der transportdepartementene fra en rekke europeiske land og et utvalg sektorrepresentanter samarbeider om en rapport og på sikt oppfølging av en tiltaksplan for å styrke de grensekryssende persontogforbindelsene i Europa.

Jernbanedirektoratet har i 2020 gjennomført utredningen «Persontog til utlandet». I utredningen har det blitt sett på mulige forbedringstiltak på kort og lang sikt, basert på etterspørsel, men uten å vurdere omfattende infrastrukturinvesteringer. Utredningen viser blant annet at det på kort sikt er behov for bedre opplysningstjenester om hvilke forbindelser som finnes, og for enklere tilgang til billetter og andre reiseopplysninger. På lengre sikt vil nye store infrastrukturprosjekter, som for eksempel Fehmarn Beltforbindelsen mellom Danmark og Tyskland, åpne for raskere reiser til Sentral-Europa. Det er derfor viktig at mulige tilsluttende ruter fra Norge er kartlagt og koordinert med våre naboland i forkant.

Svinesundforbindelsen ble åpnet for trafikk 1. juli 2005, og bompengeinnkrevingen på Svinesund ble igangsatt samtidig. Samarbeidet mellom norske og svenske myndigheter er regulert i avtaler mellom landenes regjeringer. Norske og svenske myndigheter inngikk 19. februar 2021 en avtale[3] om å avslutte innkrevingen av bompenger på Svinesund fra 15. mars i år. Dette reduserer transportkostnadene for alle som bruker forbindelsen.

Grensehinderrådet

Grenseregionalt samarbeid og arbeid med grensehindre er en viktig del av det nordiske samarbeidet. Dette arbeidet har lagt grunnlaget for at Norden ses på som en foregangsregion når det gjelder samarbeid i Europa.

Arbeidet med å fjerne såkalte grensehindre er nært knyttet til gjennomføringen av de strategiske målene for nordisk integrasjon. Grensehinderrådet ble etablert i 2014 etter initiativ fra de nordiske statsministrene. Målet er å forebygge, identifisere og fjerne bestemmelser som hemmer mobilitet, fri bevegelighet og grenseoverskridende verdiskaping for enkeltpersoner og bedrifter i Norden. Rådet er et politisk oppnevnt, men frittstående organ som består av ett medlem fra hvert av de nordiske landene og ett fra hvert av de selvstyrte områdene, samt Nordisk ministerråds generalsekretær og en representant for Nordisk råd. Grensehinderrådet skal samarbeide med de aktørene som nasjonalt kan bidra til å løse grensehindre. Samarbeidet omfatter blant annet de nordiske informasjonstjenestene/grensetjenestene, ministrene, nasjonale forvaltninger og myndigheter samt parlamentarikere.

I mandatet for perioden 2018–21 er det et kvantitativt mål om å få fjernet 8–12 grensehindre per år. Grensehindre er i denne sammenheng særlig knyttet til arbeidsmarked, sosialvesen, trygde- og pensjonsspørsmål, skatter og avgifter, anerkjennelse av utdanninger, ulike byggestandarder og annet som særlig berører næringslivet.

---

[3] https://www.vegvesen.no/om+statens+vegvesen/presse/nyheter/lokalt/viken/avslutter-bompenger-pa-svinesund

Boks 4.9 Grensetjenestene

De tre nordiske grenseregionale informasjonstjenestene og Info Norden har som viktig oppgave å fremme mobilitet og gi informasjon til enkeltpersoner, bedrifter og organisasjoner, særlig i spørsmål om arbeidspendling, flytting, studier og bedriftsetablering, skatter og trygder. Grensetjenestene og Info Norden kartlegger problemer og sørger for å rette oppmerksomhet mot eventuelle uklare regler, manglende informasjon eller ulikheter mellom de nordiske regelverkene. Tjenestene bidrar med rettledning og løsninger for den enkelte. Grensehindre rapporteres til Grensehinderrådet og Nordisk ministerråd og videre til nasjonale myndigheter, mens mindre utfordringer ofte kan løses på stedet gjennom tjenestenes kontaktnett.

Informasjonstjenestene finansieres av Nordisk ministerråd i ulik grad og samarbeider med hverandre og med relevante grenseregionale komiteer innenfor det nordiske regionalpolitiske samarbeidet.

Grensetjenesten Norge-Sverige har kontor i Morokulien og arbeider primært med informasjon og rådgivning i grenseregionale spørsmål på den norsk-svenske grensen fra Svinesund og nordover. www.grensetjansten.com

Nordkalottens grensetjeneste har to kontorer, ett i Tornio-Haparanda som håndterer spørsmål knyttet til Sverige og Finland, og ett i Skibotn for spørsmål som angår Norge, Finland og Sverige. Kontoret i Skibotn samarbeider nært med kontoret i Morokulien og også med Sametingenes utvalg for identifisering av grensehindre i samiske områder. www.grensetjeneste.no

Øresunddirekt er en tilsvarende grensetjeneste for Danmark og Sverige, med tyngdepunkt i Øresundsregionen. Tjenesten har et informasjonssenter i Malmö og en informasjonsavdeling i København. www.oresunddirekt.com

Info Norden er Ministerrådets overordnete informasjonstjeneste for å fremme mobilitet og avdekke grensehindre for enkeltpersoner og virksomheter. Tjenesten er representert i alle fem land og i tre selvstyreområder, med prosjektledere tilknyttet Foreningen Norden. www.norden.org/no/info-norden

Generalsekretæren sørger for at prioriterte saker fra Grensehinderrådet bringes videre til ministerråd og embetsmannskomiteer under Nordisk ministerråd, og har også ansvar for å rapportere om grensehinderarbeidet under Nordisk råds sesjon, som en del av den årlige redegjørelsen for grensehinderarbeidet. Generalsekretæren stiller sekretariatet til rådighet til støtte for Grensehinderrådet og dets medlemmer.

Koronakrisen preget i stor grad Grensehinderrådets arbeid i 2020. Pandemien fikk store konsekvenser på grunn av restriksjoner med stengte grenser og grensekontroller. Spesielt berørt ble befolkningen i grenseregionene og de som pendler til et annet nordisk land for å arbeide. De grenseregionale informasjonstjenestene begynte allerede i mars å innrapportere koronarelaterte forstyrrelser i den frie bevegeligheten. Mot slutten av året var 56 forstyrrelser i det nordiske området innrapportert til rådet. Av disse var da 27 blitt løst.

Åtte grensehindre som ikke var en konsekvens av pandemien, ble ryddet unna i 2020. Den såkalte Grensehinderdatabasen[4] inneholder primo 2021 opplysninger om 104 registrerte grensehindre, hvorav 43 anses for løst.

De fem nordiske landene og de tre selvstyreområdene tilhører alle egne områder i toll-, avgifts- og skattesammenheng. Mange av grensehindrene faller innenfor disse kategoriene og kan av og til ikke løses så lenge det ikke er snakk om full og overnasjonal regulatorisk samordning og likhet. Tilpasninger og praktiske løsninger lar seg likevel ofte finne.

I pandemisituasjonen ble det i de fleste tilfeller raskt funnet løsninger og vedtatt lettelser for arbeidstakere som bor i ett land, men arbeider over grensen i et annet. Aktiviteter som imidlertid ble sterkt rammet, var feriereiser, vanlige besøk og grensehandelen, spesielt mellom Norge og Sverige, i noen grad også Norge og Finland. Dette førte i perioder til kritikk, særlig fra svensk side, både fra myndigheter, næringslivsaktører og enkeltpersoner. Sverige praktiserte i 2020 ikke den samme typen samfunnsmessige nedstengninger og innreiserestriksjoner som de øvrige

[4] www.norden.org/no/information/database-over-grensehindringer

Boks 4.10 Restriksjoner på den frie bevegelsen over grensene som følge av koronapandemien

Etter at koronapandemien brøt ut våren 2020 ble det innført mange midlertidige tiltak for å hindre at smitten spredte seg i samfunnet, og fra regioner med et høyt smittenivå til regioner med et lavere smittenivå. Også unødvendige reiser over landegrensene ble frarådet. Påfølgende reiserestriksjoner og karanteneregler er blitt tilpasset og justert i takt med smittesituasjonen. På bakgrunn av økende smitte med muterte virusvarianter og for å begrense risikoen for importsmitte ble det fra 29. januar 2021 strammet ytterligere inn på utlendingers adgang til innreise til Norge. Som hovedregel innebar stengingen at kun utlendinger som er bosatt i Norge kunne reise inn i landet, i tillegg til alle norske borgere. Unntak fra det generelle innreiseforbudet ble gjort blant annet av enkelte familiære årsaker og velferdshensyn. Barn og elever som pendler fra Sverige eller Finland til barnehage, grunnskole eller videregående skole, og personer som skulle foreta nødvendig transport mellom hjemmet og barnehagen eller skolen, ble også unntatt.

Det var også unntak fra innreiserestriksjonene for bestemte grupper arbeidsreisende, herunder utlendinger som anses å være strengt nødvendige for å opprettholde forsvarlig drift av kritiske samfunnsfunksjoner. Det ble også gjort unntak for helsepersonell fra Sverige og Finland som jobber i den norske helse- og omsorgstjenesten. Unntak ble videre gjort for utlendinger innen gods- og persontransport samt for sjømenn og personell innen luftfart. Med virkning fra 20. februar 2021 ble det innført en snever søknadsbasert ordning der unntak kunne gjøres for personell med teknisk kompetanse som gjør arbeid som er strengt nødvendig for å opprettholde aktiviteten i norske virksomheter, og som ellers ville hatt lovlig adgang til innreise.

Av hensyn til arbeidstakere og arbeidsgivere i felles bo- og arbeidsregioner langs grensen ble det fra mandag 1. mars 2021 også åpnet for at dagpendlere fra Sverige og Finland skulle kunne komme på jobb i Norge. Ordningen var basert på smittevernfaglige råd med strenge krav om testing for Covid-19. Arbeidsreisende måtte fremvise dokumentasjon på at de er bosatt i Sverige eller Finland samt bekreftelse fra norsk arbeidsgiver på at de dagpendler.

I tillegg til dagpendlerne var også en rekke arbeidstakere, bosatt i øvrige regioner i de nordiske landene eller land utenfor Norden, rammet av grensestengingen. For de som ikke fikk lønn fordi de ikke kunne komme på jobb i Norge, hadde grensestengingen betydelige konsekvenser. Regjeringen la 12. mars 2021 fram forslag om en ny kompensasjonsordning for utenlandske arbeidstakere som ikke kom seg på jobb i Norge på grunn av midlertidige strenge innreiserestriksjoner.

nordiske landene. De ble innført først i januar 2021.

De praktiske følgene av forskjeller i nordiske lands politikk på smittevernområdet ble i 2020 tema i en rekke politiske møter og samtaler i Grensehinderrådet, samt i forskjellige grenseråd i regi av og med deltakelse fra de regionale myndigheter og nordiske informasjonstjenestene (blant annet Grensetjenesten Norge – Sverige). Norske myndigheter har hatt som uttalt mål å slå ned spredningen av koronaviruset. Begrensninger i trafikk over grensene som ikke er strengt nødvendig, har vært ansett som et viktig verktøy.

Nordisk ministerråd støtter også de nordiske grensekomiteene og Nordisk Atlantsamarbeid (NORA) i deres arbeid med å fjerne hindre som nasjonale grenser skaper i de nordiske grenseregionene.

Interreg

Interreg, EUs program for regionalt samarbeid og sosial og økonomisk integrasjon over landegrenser, arbeider for nedbygging av forskjellige hindre europeiske land imellom, men er også relevant i en nordisk kontekst. Norge deltar i flere Interreg-programmer og -prosjekter som er viktige verktøyer for nordisk samarbeid i praksis. Programmet fremmer utveksling, læring og utvikling av strategier og løsninger som gir bedre tilgang til kompetanse og tjenester, større markeder for lokale bedrifter og bedre forvaltning av grensekryssende ressurser. I nordisk sammenheng har samarbeid om blant annet sivil beredskap, helsetjenester og mobilitet i arbeidsmarkedet vært sentrale temaer.

Koronakrisen har medvirket til etablering av flere nye tiltak og videreutvikling av samarbeid

innenfor Interreg. Et eksempel er «Covid 19 Response Group», et initiativ bestående av eksperter som har vært involvert i ulike e-helseprosjekter i Interreg. Formålet er å dele kunnskap og erfaringer og utforske nye tilnærminger basert på ressursene i programområdet «Nordlig Periferi og Arktis» (kyst-Norge, Nord-Sverige, Island, Nord-Skottland mfl.).

5 Et sosialt bærekraftig Norden

Sammen vil vi fremme en inkluderende, likestilt og sammenhengende region med felles verdier og styrket kulturutveksling og velferd.

God helse og velferd er grunnleggende forutsetninger for menneskers mulighet til å nå sitt fulle potensial og bidra til samfunnets utvikling. Den nordiske velferdsmodellen, med lik tilgang til helse- og velferdstjenester for alle, står overfor en rekke utfordringer og må derfor vernes og fornyes. Gjennom kunnskap og erfaringsutveksling bidrar det nordiske samarbeidet til å fremme løsninger.

Koronapandemien har ført til ekstraordinære utfordringer for arbeids- og samfunnsliv. Den har påvirket hele samfunn og mennesker, ikke minst de mest utsatte, som kronisk syke, barn og unge samt de eldre.

Krisen har også tvunget aktører til nye kreative løsninger, og omstillingstakten har vært og er høy. Et eksempel er gjennomføringen av en mengde digitale opplevelser og digital kulturformidling rundt om i Norden. Nordisk ministerråd har søkt å avbøte effektene av pandemien gjennom ekstra midler direkte til kulturaktører, for tildeling gjennom det nordiske kultur- og kunstprogrammet. Formålet er å stimulere og opprettholde kunstneres og kulturaktørers muligheter for å samarbeide og ha dialog på tvers av grensene.

5.1 God helse og trygg velferd for alle

Mål 9: Bidra til gode, likestilte og trygge helsetjenester og velferd for alle.

I det nordiske samarbeidet på helse- og sosialområdet arbeides det med innsatser for forebygging, styrket kvalitet og sikkerhet i helse- og sosialtjenesten, fremme av innovasjon og forskning og sikring av sosial trygghet. Felles bruk av helsedata, digitalisering, innovasjon og utvikling av e-helse og velferdsteknologi er satsingsområder i handlingsplanen for Visjon 2030.

Det nordiske helsesamarbeidet bygger på Bo Könbergs rapport «Det framtida nordiska hälsosamarbetet»[1] fra 2014. Her ble det lansert 14 konkrete forslag om hvordan samarbeidet kunne videreutvikles. Rapporten har hatt betydning for det nordiske helsesamarbeidet og hatt stor nordisk nytte.

Árni Páll Árnasons rapport «Viden som virker i praksis: Styrket nordisk samarbejde på socialområdet»[2] har vært sentral for samarbeidet på sosialområdet. Den inneholder 14 forslag for å videreutvikle og styrke det nordiske samarbeidet på sosialområdet, og det er så langt besluttet å arbeide videre med fem av forslagene. Dette omfatter utvikling av de organisatoriske strukturene i sektoren, dvs. Nordens Velferdssenter og de nordiske statistikk-komiteene knyttet til helse- og sosialstatistikk om sosiale innsatser med vekt på brukere, utsatte barn og unge, utsatte voksne, og tynt befolkede områder. Nordisk ministerråd planlegger å se nærmere på samarbeid om kunnskap og initiativer som fungerer i praksis på sosialområdet, og styrket samarbeid med frivillige organisasjoner.

I det nordiske samarbeidet på helse- og sosialområdet der det i 2020 blitt utvekslet informasjon om smittesituasjonen og smitteverntiltak i forbindelse med koronapandemiens herjinger i de nordiske landene og arbeidet for å finne løsninger. Ministerrådet for helse- og sosialpolitikk har drøftet status for gjenåpningstiltak spesielt og nordisk samarbeid under pandemier og andre helsekriser generelt. Forsyningssikkerheten ble drøftet, særlig for legemidler og beskyttelsesutstyr. På bakgrunn av erfaringene landene har gjort, vil man fremover identifisere muligheter for et utvidet nordisk samarbeid om helseberedskap, som også

---

1 https://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?faces-redirect=true&aq2=%5B%5B%5D%5D&af=%5B%5D&searchType=SIMPLE&query=&language=no&pid=diva2%3A723233&aq=%5B%5B%5D%5D&sf=all&aqe=%5B%5D&sortOrder=author_sort_asc&onlyFullText=false&noOfRows=50&dswid=-6078

2 https://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?faces-redirect=true&aq2=%5B%5B%5D%5D&af=%5B%5D&searchType=SIMPLE&sortOrder2=title_sort_asc&query=&language=sv&pid=diva2%3A1254476&aq=%5B%5B%5D%5D&sf=all&aqe=%5B%5D&sortOrder=author_sort_asc&onlyFullText=false&noOfRows=50&dswid=3979

skal gjøre landene bedre rustet mot fremtidige helsekriser.

De nordiske landene har et veletablert samarbeid på kliniske studier gjennom «Nordic Trial Alliance». Under pandemien har samarbeidet gitt støtte til fire prosjekter som bidrar til bedre kunnskap om koronaviruset ved å bruke helsedata. De nordiske landene har sterke helseforskningsmiljøer, en befolkning med høy digital kompetanse, gode registre, pasienter som ønsker å delta i kliniske studier og et innovativt næringsliv. Nordisk samarbeid om kliniske studier tilrettelegger for næringsutvikling og bidrar til utvikling av innovative løsninger innenfor helseteknologi og mer effektiv behandling, diagnostisering og oppfølging av pasienter.

Det planlegges også samarbeid for å kartlegge konsekvenser av korona sett i forhold til isolasjon og ensomhet blant utsatte og sårbare grupper, og kartlegging av smitte og sykdom, senskader og dødsfall blant helsepersonell.

Barn og unges helse

Blant barn og unge i Norden rapporteres det om en økning i psykiske plager og lidelser. Det er lite kunnskap om årsakene, og for å bedre kunnskapsgrunnlaget er det på initiativ fra Danmark etablert et nordisk nettverk for nordiske unges psykiske mistrivsel. Innenfor rammene av nettverket skal man også studere nærmere funnene i stadig flere studier som peker på sammenhenger mellom smitteverntiltak under koronapandemien og økning i psykiske plager. Belastninger av smitteverntiltak for den psykiske helsen og livskvaliteten til befolkningen som helhet i de ulike nordiske landene skal også undersøkes.

Boks 5.1 «State of the Nordic Region 2020»

Rapporten «State of the Nordic Region 2020» viser hvordan urbanisering, synkende fødselsrater og økt levealder endrer demografien i nordiske regioner. Økningen i andelen eldre er sterkest i de tynnest befolkede områdene og øker behovet for helse- og omsorgstjenester. Det gir behov for å forbedre tjenestene med innovasjon og nye arbeidsformer. Regionalsektoren har i 2020 blant annet undersøkt ulike metoder for å forbedre tjenestetilgangen i særlig små og avsidesliggende kommuner, både innenfor helse og omsorg og innenfor utdanning. Hvordan det offentlige kan bidra til å sikre tilgang til gode offentlige og grunnleggende privat tjenester, slik at vi får sterke, integrerte lokalsamfunn i rurale deler av Norden, er også tema i regionalsektorens nye samarbeidsprogram for regional utvikling og planlegging 2021–24 under prioriteringen grønne og inkluderende rurale områder.

5.2 Inkluderende omstilling

Mål 10: Arbeide for å få alle innbyggerne i Norden med på den grønne omstillingen og den digitale utviklingen, utnytte potensialet i omstillingen samt motvirke at kløftene i samfunnet øker på grunn av omstillingen.

Den økonomiske utviklingen i 2020 ble meget svak, med store utslag i arbeidsledigheten. Dette gjelder særlig for grupper med løsere tilknytning til arbeidslivet. Et klart mål med politikken i de nordiske landene fremover er å skape mer og inkludere flere. Det vil kreve betydelig innsats å gjenopprette og videreutvikle en inkluderende økonomi. Verdiskaping og jevn fordeling sikres best ved at flest mulig er i arbeid. Økonomiens langsiktige vekstevne avhenger også av at vi lykkes med å dreie produksjon og konsum i en mer bærekraftig retning.

Digitaliseringen av økonomien fører samtidig til gjennomgripende endringer i samfunnet og økonomien. Den endrer måten vi skaper verdier på og fremmer produksjon av nye varer og tjenester. Den støtter også opp om nye forretningsmodeller og gir markedene nye virkemåter.

Under handlingsplanen for Visjon 2030 har Ministerrådet for økonomi- og finanspolitikk igangsatt et fireårig tverrsektorielt prosjekt om inkluderende økonomisk vekst i arbeidet med den grønne omstillingen, med sikte på å kunne støtte opp under landenes nasjonale arbeid. Prosjektet vil bestå av 1) analyser av fordelingspolitiske effekter av klimapolitikk og 2) analyser av regioners økonomiske robusthet.

Analyser av fordelingspolitiske effekter av klimapolitikk, som baserer seg på de nordiske landenes klimapolitiske mål, vil kartlegge effektene på ulike befolkningsgrupper, blant annet delt inn etter inntekt og geografi, av de forskjellige scenariene for å nå disse målene. Analysene vil også belyse hvordan sosioøkonomiske kløfter mellom ulike regioner kan føre til en såkalt «misnøyens geografi», der spesielt mennesker i perifere områ-

der i Norden opplever en frykt for å bli etterlatt. Slik misnøye kan føre til lokal motstand mot den grønne overgangen. Det overordnede målet for analysene er å formulere konkrete politiske anbefalinger på bakgrunn av utført forskning og forskningssammenstillinger. Analysene skal konsentrere seg om de mest hensiktsmessige økonomiske virkemidlene for å nå klimapolitiske mål. Disse skal munne ut i anbefalinger om tiltak som fremmer den grønne overgangen, og som demper dens negative fordelingseffekter, enten direkte eller indirekte gjennom ulike typer kompenserende tiltak.

Analyser av regioners økonomiske motstandskraft viser at regioner med en robust økonomi antas å ha bedre forutsetninger for å nå målene for en grønn overgang enn regioner som er økonomisk svake og sårbare. Arbeidet vil bestå i å analysere hvilke regionalpolitiske tiltak som har størst effekt på økonomisk vekst utenfor storbyregionene. Etablering av delte servicesentre og viktigheten av grenseoverskridende samarbeid vil også bli vurdert. Videre vil effekten av koronapandemien analyseres, og det skal evalueres hva dette betyr for regionenes muligheter til å utnytte det økonomiske potensialet i den grønne overgangen. Prosjektet sikter også mot å gi råd og veiledning om hvordan regionene best kan fortsette den grønne overgangen etter pandemien.

5.3 Involvering

Mål 11: Gi det nordiske sivilsamfunnet, spesielt barn og unge, en sterkere stemme og delaktighet i det nordiske samarbeidet samt øke deres kunnskaper om nabolandenes språk og kultur.

Om Norden skal lykkes i å bli verdens mest integrerte region innen 2030, må nordiske innbyggere, sivilsamfunnet og barn og unge spesielt – fremtidens nordiske borgere – ha muligheten for trygge rammer for deltakelse og ytringsfrihet. Det nordiske samarbeidet om kunnskap, forskning og språk er viktig for å skape en forståelse av fellestrekk på tvers av Norden og et viktig premiss for levende og sterke nordiske samfunn.

Involvering av sivilsamfunnet

De nordiske regjeringene ønsker sterkere involvering av sivilsamfunnet i arbeidet med Visjon 2030 og handlingsplanen. I juni 2020 ble en plan for å sikre en målrettet involvering av sivilsamfunnet vedtatt. En del av planen er å etablere et nytt nordisk sivilsamfunnsnettverk av 40 sivilsamfunnsaktører og bruk av offentlige konsultasjoner gjennom en digital portal. Etableringen av nettverket er i gang, og det vil begynne sitt arbeid våren 2021.

Nordisk ministerråd har også vedtatt et nytt støtteprogram for sivilsamfunnet for perioden 2021–24. Støtteprogrammet skal øke samarbeidet på nordisk nivå for å oppnå handlingsplanens mål 11 om å gi en sterkere stemme til sivilsamfunnet gjennom felles møter og verksteder. Planen er også at støtteprogrammet kan bidra til at sivilsamfunnet i Norden kan samarbeide og dele på ressurser.

Barn og unge

De norske barne- og ungdomsorganisasjonene er aktive, har en viktig stemme i samfunnsdebatten og er en arena for medvirkning og demokrati. Flere barne- og ungdomsorganisasjoner samarbeider med søsterorganisasjoner i de andre nordiske landene, blant dem Nordisk barne- og ungdomskomité (NORDBUK). I komiteen er medlemslandene representert både av myndighetene og av ungdom selv. Under jordbruks- og skogbrukssamarbeidet i Nordisk ministerråd for fiskeri og havbruk, jordbruk, næringsmidler og skogbruk har man trukket inn ungdomsrepresentanter i styrene i de nordiske forskningsnettverkene på disse områdene, og det arrangeres årlig «match-making days» for kommende unge forskere innenfor disse sektorene. Arbeidet med å øke unges engasjement i det nordiske samarbeidet vil bli styrket fremover.

Det er viktig at unge i Norden kontinuerlig får sjansen til å styrke forståelsen av demokratiske prosesser og ser muligheter for å være aktive medborgere. I 2020 bidro nettverket for demokrati, inkludering og sikkerhet (DIS-nettverket) med undervisningsmateriale i det danske formannskapsprosjektet «Nordens Unge i Bæredygtige Fællesskaber» for å fremme nordiske elevers forståelse av medborgerskap. I 2020 la det nordiske analysesamarbeidet «Northern Lights» vekt på demokratiforståelsen til ungdom i Norden, og i 2021 vil det bli arrangert en konferanse om samme tema.

Effektene av koronapandemien har i 2020 vært høyt på dagsorden på den nordiske kunnskapssektorens møteplasser. Under nedstengningen og gjenåpningen av barnehager fra mars til mai hadde det nordiske barnehagenettverket («Nordic Network for Early Childhood and Care») digitale møter der landene uformelt delte erfarin-

ger med utviklingen for barnehagene i landene. I nettverksmøtene har man delt kunnskap om konsekvenser av pandemien for barn i sårbare situasjoner.

Språkfellesskap

Nordens språk er i ulike sammenhenger under press på grunn av påvirkningen fra engelsk og fra nye teknologier og medier. Dette gjelder særlig de av Nordens språk som har få brukere, og som også kan være under press fra andre nordiske språk med flere brukere. Nordens språksamfunn blir dessuten mer og mer mangespråklige, og stadig flere borgere er flerspråklige.

I det nordiske samarbeidet er språksamarbeidet fordelt mellom utdanningssektoren og kultursektoren. Under handlingsplanen for Visjon 2030 var en sentral prioritering for utdanningssektoren i 2020 å skape større bevissthet om og å identifisere det nordiske språkfellesskapet. I 2021 fortsetter dette arbeidet ved at sektoren skal vurdere å revidere den nordiske språkdeklarasjonen.

5.4 Felles verdier

Mål 12: Opprettholde tilliten og samholdet i Norden, de felles verdiene og det nordiske fellesskapet med fokus på kultur, demokrati, likestilling, inkludering, ikke-diskriminering og ytringsfrihet.

Norden scorer høyt på internasjonale målinger om åpenhet, tillit, miljø, likestilling og lykke. De nordiske landene deler en høy grad av likestilling og velferd som gir god tilgang til arbeidsmarkedet for mange og stabil økonomisk vekst. Det er høy tillit til demokratiske institusjoner og myndigheter på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå, og høy grad av investeringer i forskning, utdanning for alle og innovasjon. For å fremme felles verdier og det nordiske fellesskapet er det likevel viktig å jobbe kontinuerlig for at tillit og samhold styrkes. Desinformasjon, radikalisering, mistillit til demokratiske prosesser og institusjoner og utenforskap i samfunnet kan også bidra til at åpenhet og tillit brytes ned. Handlingsplanens mål om å opprettholde tilliten og samholdet i Norden, de felles verdiene og det nordiske fellesskapet, signaliserer forpliktelsen i det nordiske samarbeidet til å fremme sterke, trygge og åpne samfunn.

Det nordiske ekspertnettverket for demokrati, inkludering og sikkerhet (DIS-nettverket) er ett eksempel på hvordan det nordiske samarbeidet jobber for å bevare et sterkt nordisk fellesskap. De arbeider med å forebygge diskriminering, marginalisering og voldelig ekstremisme, samt å fremme demokratisk medborgerskap blant barn og ungdom. I 2020 ble det vedtatt å forlenge mandatet for arbeidet frem til 2024. Nettverket vil blant annet ha en rolle i gjennomføringen av det tverrsektorielle prosjektet «Demokrati, inkludering og sammenhengskraft i Norden».

For å nå målet om Norden som verdens mest integrerte region er det viktig med godt nordisk samarbeid om integrering og inkludering av ulike grupper i samfunnet. Det nordiske samarbeids-

Boks 5.2 Samarbeid om samiske spørsmål

Sverige, Finland og Norge har et samarbeid om samiske spørsmål både på embetsnivå og politisk nivå. Gjennom Nordisk embetsmannsorgan for samiske spørsmål møtes myndighetene og sametingene i de tre landene jevnlig for gjensidig informasjon og diskusjon. Et fast samarbeid på politisk nivå ble etablert i 2001 mellom sametingspresidentene og ministrene med ansvar for samiske saker i de tre landene.

Ministrene og sametingspresidentene møtes regelmessig for gjensidig orientering og for å drøfte og behandle samiske spørsmål av felles interesse. Målet med samarbeidet er å styrke og utvikle det samiske folkets språk, kultur, næringer og samfunnsliv. Samarbeidet har uformell, men nær tilknytning til Nordisk ministerråd. Forberedelse og oppfølging av saker ivaretas av Nordisk embetsmannsorgan for samiske spørsmål. Ansvaret for å sammenkalle og lede møtene går på omgang mellom de tre landene. Kommunal- og moderniseringsdepartementet er ansvarlig departement i Norge.

Norge, Sverige og Finland har begynt forberedelsene av sannhets- og forsoningsprosesser. Prosessene kommer til å bidra til å belyse historisk urett mot samene. Dette vil kunne bidra til å øke forståelsen for dagens situasjon for det samiske folket i de tre nordiske landene. I det videre arbeidet vil landene dra nytte av hverandres erfaringer.

programmet om integrering av flyktninger og innvandrere er ett verktøy for dialog og kontakt mellom de nordiske landene. I 2021 er både arbeidsinkludering, nyankomne barn og unge og deres familier, frivillighetens rolle og utsatte byområder/segregerte områder/getto-områder hovedprioriteringer.

Økonomiske og sosiale forskjeller øker i alle de nordiske landene. Det gjelder særlig i storbyene, der dette bidrar til økt segregering. Forankring av omstillingsbehov i hele befolkningen vil få økt betydning når særlig klimautfordringer og teknologiutvikling påvirker urbane og rurale områder på ulike måter. Nordregio gjennomførte i 2020 en studie i de nordiske landene for regionalsektoren for å undersøke om det er en økende polarisering mellom byer og distriktsområder[3]. Studien viser at det er lite som tyder på store økende geografiske forskjeller, men at tilliten til offentlige institusjoner minker hos sosioøkonomisk svake grupper. Videre gir studien indikasjoner på at den såkalte «misnøyens geografi» fremfor alt kommer til syne i regioner som er rammet av langvarig økonomisk nedgang. Å følge den geografiske og sosioøkonomiske utviklingen står sentralt i regionalsektoren fremover.

Kultur

De åpne, inkluderende og likestilte samfunnene i de nordiske landene bidrar til et rikt, nyskapende og mangeartet kulturliv. Den kunstneriske friheten, ytringsfriheten og mediefriheten er viktige for Norden og utgjør grunnlaget for et demokratisk samfunn.

Innenfor det nordiske samarbeidet er det viktig å kunne initiere og fremme kulturpolitiske samtaler og debatter der et mangfold av stemmer kan komme til orde. Nye digitale plattformer endrer vilkårene for demokrati og ytringsfrihet. Medie- og informasjonskunnskap spiller en sentral rolle og blir stadig viktigere for deltakelse og inkludering i demokratiske prosesser. Uavhengige medier som kan levere både kritisk og løsningsorientert kvalitetsjournalistikk, er viktige i arbeidet for et sosialt bærekraftig Norden og for å sikre demokratiet.

Kultursamarbeidet bidrar også til mobilitet og integrasjon i Norden. Film- og TV-produksjon, litteraturoversettelse og støtte til formidling av nordisk kunst og kultur sprer også kunnskap om de ulike språkene i Norden. Støtteordninger som Volt – kultur- og språkprogrammet for barn og unge, Nordisk kultur- og kunstprogram, Nordisk kulturfond, Nordisk-baltisk mobilitetsprogram og Nordisk Film & TV Fond er sentrale i det nordiske kultursamarbeidet.

Gode rammebetingelser for kulturaktører og sivilsamfunn bidrar til at alle kan delta og oppleve kunst og kultur fra hele Norden. Nordisk ministerråds støtteordninger på kulturfeltet legger til rette for samarbeid, initiativer og tiltak som binder Norden tettere sammen.

Likebehandling

Det overordnede målet for likestillingssamarbeidet i Norden er å sikre likebehandling og ikke-diskriminering. På kjønnslikestillingsfeltet styrer likestillingsministrene etter fire overgripende og prioriterte områder: fremtidens arbeidsliv og produktivitet, velferd, helse og livskvalitet, makt og innflytelse samt menn og maskulinitet. Et likestilt samfunn bygger på prinsippet om like rettigheter og muligheter uavhengig av for eksempel kjønn, etnisitet, funksjonsvariasjon, alder og annen stilling. Likestilling er en forutsetning for en inkluderende omstilling av samfunnet.

Sammen med ministerrådene for arbeidsliv og kultur, og NORDBUK har likestillingsministrene igangsatt et større, treårig forskningsprosjekt for å motvirke seksuell trakassering. Resultatene vil bli lagt frem i 2022–2023. I 2020 fikk også likestillingssektoren ansvar for arbeidet for likestilling for LHBTI-personer. De nordiske likestillingsministrene har vedtatt tre strategiske satsinger som skal prioriteres i årene fremover: Økt frihet og åpenhet, bedre levekår og livskvalitet og nettverksbygging og styrking av sivilsamfunnet.

Ved å inkludere LHBTI-feltet i det nordiske samarbeidet er den sosiale bærekraften blitt ytterligere styrket. Nordisk ministerråd arbeider for like rettigheter og muligheter og lik behandling for LHBTI-personer i Norden. Arbeidet med å realisere dette målet vil ytterligere bidra til å fremme inkludering og samhold i regionen og til felles verdier og holdninger – også overfor LHBTI-befolkningen. Samtidig må vi ta inn over oss at mange fremdeles har negative holdninger til LHBTI-personer, og at det fremdeles er barrierer mot å inkludere LHBTI-personer både i arbeidsliv, fritid og i familien. Norden har tatt mål av seg til å arbeide for å fremme LHBTI-personers menneskerettigheter, både i Norden, i

[3] Nordregio working paper 2020:7 Klimatomställningen och relationen stad och land. Lenke til rapporten: https://nordregio.org/publications/klimatomstallningen-och-relationen-stad-och-land/

Europa og i det øvrige internasjonale arbeidet. I 2020 så likestillingsministrene særlig på levekårsutfordringer som barn og unge LHBTI-personer i Norden opplever. I 2021 undersøker likestillingsministrene trusler og hatkriminalitet rettet mot skeive (LHBTI-personer) i Norden.

6 Annet nordisk samarbeid

6.1 Utenriks- og sikkerhetspolitisk samarbeid

Det utenrikspolitiske samarbeidet i Norden er basert på et sterkt verdi- og interessefellesskap. Det foregår utenfor Nordisk ministerråd, og hovedsakelig i direkte kontakt mellom de respektive utenriksdepartementene. Samarbeidet spenner fra daglig ambassadesamarbeid, visum- og konsulærtjenester og felles innlegg i FN til strategisk utenrikspolitisk dialog mellom de nordiske utenriksministrene (N5). Ulik tilknytning til EU og NATO skaper enkelte begrensninger i samarbeidet, men det bidrar også til at de nordiske landene kan utfylle og støtte hverandre i ulike internasjonale fora.

Pandemien har forsterket en rekke globale utviklingstrekk, ikke minst økende rivalisering mellom stormaktene, og satt multilateralt samarbeid og flere multilaterale organisasjoner under et enda sterkere press. Kina og Russland har økt sin globale innflytelse, forsterket av et mer introvert USA. Under pandemien har også flere autoritære ledere misbrukt krisen til å øke egen makt, på bekostning av maktfordelings- og rettsstatsprinsipper.

I møte med disse utfordringene har det nordiske utenrikspolitiske samarbeidet blitt stadig viktigere og stadig mer relevant. De nordiske landene har et felles ønske om å fremme globale spilleregler og internasjonalt samarbeid, og støtte opp under rettsstaten, demokrati og regler som skaper forutsigbarhet og trygghet – også i krisetider.

Etter koronautbruddet i mars 2020 har det nordiske utenrikspolitiske samarbeidet (N5) vært tettere enn noen gang. Under dansk N5-formannskap har de nordiske utenriksministrene hatt hyppige videokonferanser, til sammen ti møter. Disse har vist seg effektive både for drøfting av utenrikspolitiske konsekvenser av pandemien og direkte krisehåndtering. Samarbeidet om å hjelpe nordiske borgere som var strandet i utlandet, var særdeles tett og operativt, og i den mest akutte fasen var det daglige koordineringsmøter mellom de nordiske utenriksdepartementene for å få nordiske borgere trygt hjem.

I tillegg til pandemien har særlig demokratiutviklingen i Europa, situasjonen i Hviterussland etter presidentvalget og forholdet til Russland etter forgiftningen av Navalnyj vært høyt på N5-agendaen. Danmark hadde i tillegg følgende prioriterte områder for sitt N5 formannskap i 2020: multilateralisme, klimadiplomati og fred- og forsoning, som har blitt diskutert både på minister- og embetsnivå. Det har også vært egne møter mellom de nordiske landenes politiske direktører, blant annet for å forberede utenriksministermøtene.

Diskusjonene i N5-kretsen har også resultert i felles erklæringer og fremstøt i offentligheten. I mai 2020 sendte de nordiske utenriksministrene et felles brev til Europarådets generalsekretær der de støttet hennes arbeid og understreket betydningen av at organisasjonens medlemmer overholder sine forpliktelser. Bakteppet var særlig innføringen av en vidtrekkende korona-unntakslov i Ungarn. Etter N5-møtet i september 2020 kom de nordiske utenriksministrene med en felles uttalelse der de fordømte forgiftningen av Navalnyj på det sterkeste og samtidig uttrykte støtte til den hviterussiske befolkningen i deres kamp for demokrati.

I 2021–2022 har Norge sete i FNs sikkerhetsråd, og det er behov for god nordisk koordinering på en rekke utenrikspolitiske områder. N5-møtene er og vil være en viktig plattform i så måte.

Bjarnason-rapporten om styrket nordisk utenriks- og sikkerhetspolitisk samarbeid

I oktober 2019 ble de fem nordiske utenriksministrene enige om å bestille en uavhengig rapport med forslag til hvordan det utenriks- og sikkerhetspolitiske samarbeidet i Norden kunne styrkes. Den islandske politikeren, tidligere utdanningsminister og justisminister Björn Bjarnason ble bedt om å lede arbeidet, og den såkalte «Bjarnason-rapporten» ble lagt frem i juli 2020. Rapporten, som fikk navnet «Nordic Foreign and Security Policy 2020: Climate Change, Hybrid & Cyber Threats and Challenges», var en oppfølger av den såkalte «Stoltenberg-rapporten» fra 2009.

Boks 6.1 Felles nordisk uttalelse fra de nordiske utenriksministrene 17. september 2020

The Foreign Ministers of Finland, Iceland, Norway, Sweden and Denmark met today at the Danish island of Bornholm. Situated in the Baltic Sea, they discussed matters of international security and foreign policy.

The ministers condemn in the strongest possible terms the poisoning of Russian opposition leader Alexey Navalny and call upon Russia to conduct an impartial and transparent investigation including experts from the OPCW. The Ministers express their deep concern over the use of a banned nerve agent on the territory of one of our neighbouring countries. Russia must immediately disclose any relevant information on how a chemical weapons attack could be conducted on its territory. Any attack with a chemical weapon is a clear breach of international law, undermining existing norms against the use of weapons of mass destruction. The international community needs to see those responsible held accountable. Further, attacks on members of the opposition are an unacceptable breach of democratic principles, human rights and international law. We regret this grave blow against democracy and political plurality in Russia.

The ministers also reiterated their support and solidarity with the people of Belarus who demand respect for fundamental freedoms and free and fair elections. The Belarusian authorities' brutal repression and disproportionate use of force against its own citizens must end. Referring to previous statements, the ministers call on the Belarusian authorities to immediately release all unlawfully detained, to launch a genuine national dialogue and to engage meaningfully with the OSCE. The foreign ministers underline the importance of swift imposition of sanctions by the EU and likeminded states on those responsible for electoral fraud and oppression of civilians.

The ministers also discussed Mr. Björn Bjarnasons report on Nordic Foreign and Security Policy, which opens an important new chapter in Nordic cooperation on foreign and security policy. Welcoming the report, the foreign ministers have agreed to look into recommendations within all three chapters of the report: climate, hybrid/cyber and multilateralism, with a view to taking them forward.

Finally, the ministers agreed on the need for further Nordic efforts related to conflict prevention and Women, Peace & Security (WPS). 20 years after the UN Security Council adopted the first resolution on WPS, underlining the importance of increasing women's full and equal participation in conflict prevention and sustainable peacebuilding, the agenda needs increased commitment globally to ensure its implementation. At the same time, conflicts are becoming more complex. The Nordic ministers reiterate that peace can only be achieved if women are at front and centre in peace processes, and they each commit to stronger Nordic cooperation as well as stronger integration of WPS in conflict prevention efforts.

Rapporten har en rekke konkrete anbefalinger til økt samarbeid. Den omhandler i all hovedsak tre områder: klimaendringer, cybertrusler og hybride trusler samt multilateralt samarbeid. Forslagene har blitt tatt godt imot i de nordiske hovedstedene, og det danske formannskapet utarbeidet høsten 2020 en matrise for videre oppfølging. Finland fører dette arbeidet videre i 2021.

Enkelte av forslagene i rapporten følges allerede godt opp. De nordiske landene koordinerer blant annet ofte sine posisjoner i FN og i andre internasjonale organisasjoner. Videre er det et utstrakt samarbeid mellom de nordiske ambassadene i mange regioner. Det samarbeides også på tvers for å promotere Norden i fellesskap, blant annet gjennom Nordisk ministerråd. Likevel har vi fra norsk side gitt uttrykk for at vi ønsker å følge opp et stort flertall av forslagene i Bjarnason-rapporten. Blant annet undersøkes nå mulighetene for å etablere et gradert samband mellom utenriksdepartementene i de nordiske landene, etter modell av det allerede etablerte systemet mellom de nordiske forsvarsdepartementene. Flere land, deriblant Norge, har i arbeidet med Bjarnason-rapporten pekt på det veletablerte og velfungerende samarbeidet i NORDEFCO. Det er enighet om å følge opp flere av forslagene i rapporten, men samtidig påse at man ikke dupliserer allerede velfungerende samarbeidsstrukturer.

Regjeringen har merket seg den brede støtten til økt sikkerhetspolitisk samarbeid fra Nordisk råd, og fra parlamentarikere i alle de nordiske landene. Selv om det er regjeringene som holder i det sikkerhetspolitiske samarbeidet, bidrar denne støtten til diskusjon og fremgang på feltet. Det vitner også klart om den brede folkelige støtten til økt utenriks- og sikkerhetspolitisk samarbeid i Norden. Den sikkerhetspolitiske utviklingen i våre nærområder bidrar også til at samarbeidet på disse områdene nå styrkes. Mens økt sikkerhetspolitisk integrasjon tidligere ble motivert av økonomiske hensyn, ser vi i stadig større grad at analysene og situasjonsforståelsen mellom de nordiske landene blir mer samstemt. I dag er det bare små forskjeller både når det gjelder trusselbildet og hvem som forventes å bistå dersom en sikkerhetspolitisk krise skulle true noen av de nordiske landene. I tillegg virker det nære verdifellesskapet og tilliten mellom de nordiske landene som en katalysator for fortsatt økt utenriks- og sikkerhetspolitisk samarbeid i Norden.

Nordisk ministerråds internasjonale aktiviteter

Nordisk ministerråd finansierer og forvalter en rekke internasjonale prosjekter for de nordiske landene. Forvaltningen av midlene utføres i all hovedsak av Nordisk ministerråds sekretariat, men er formelt knyttet opp mot samarbeidsministrene (MR-SAM), som tar beslutninger om budsjett og innretting. Aktivitetene er fordelt på ulike geografiske områder: Arktis, Russland, Baltikum og «naboer i vest» (USA, Canada mfl.), og har en ramme på ca. 60 millioner danske kroner. De siste to årene har Norge initiert og fått gjennomslag for at noe av midlene til Nordisk ministerråds internasjonale virksomhet skal kanaliseres til nordiske ambassader som ønsker å samarbeide om ulike prosjekter og initiativer innenfor rammen av Visjon 2030 og de strategiske prioriteringene om et grønt, konkurransedyktig og sosialt bærekraftig Norden. Ordningen er fleksibel, med løpende utlysninger og tildelinger til de mest relevante prosjektene.

6.2 Nordisk samarbeid med de baltiske landene

Kontakten og samarbeidet mellom de nordiske og baltiske landene (NB8) ble innledet allerede i 1990 og har gjennom årene vist sin styrke basert på felles interesser og verdier samt høy grad av tillit, både på politisk nivå og i embetsverket. Det er regelmessige møter mellom de åtte utenriksministrene for informasjonsdeling og meningsutveksling over en bred politisk agenda. Nordisk ministerråd er etablert med nordiske samarbeidskontorer i alle tre baltiske hovedsteder: Tallinn, Riga og Vilnius.

NB8-samarbeidet har særlig siden 2014 funnet sted i en mer utfordrende og labil sikkerhetspolitisk situasjon, som siden 2017 også har vært preget av svekkelse internasjonalt av prinsippene for multilateralt samarbeid. Dette har økt betydningen av NB8-formatet for Norge.

Estland hadde i 2020 ansvar for å koordinere NB8-samarbeidet. Koronapandemien kom til å prege denne perioden, med hyppige digitale møter på politisk nivå. Gruppen utfylte det nordiske samarbeidet om konsulære spørsmål og samordnet blant annet hjemreise av mange egne borgere fra tredjeland. Estland hadde ellers som mål å prioritere saker som regional sikkerhet, transatlantiske forbindelser, forholdet til landene i Det østlige partnerskapet[1], cybersikkerhet, energi, transport og digitale tjenester, klima og miljøvern, kultur og helsespørsmål. Det estiske formannskapet lyktes i stor grad i å løfte frem disse spørsmålene, samt i å bidra til felles situasjonsforståelse og enighet om forholdet til Hviterussland etter det manipulerte presidentvalget i august 2020 og til Russland etter forgiftningen av Aleksej Navalnyj senere i samme måned. I alt ble det holdt sju NB8-utenriksministermøter og ett møte mellom forsvarsministrene, mellom justisministrene og mellom forsvarssjefene. Det var dessuten flere møter mellom parlamentene, herunder mellom presidiene i Nordisk råd og Den baltiske forsamlingen. For øvrig fant det sted over 30 andre møter og konferanser innenfor NB8-formatet, mange av dem på embetsnivå, blant annet for samordning av saker i Verdensbanken og IMF der NB8-landene utgjør en felles gruppe. Det eneste utenriksministermøtet som lot seg gjennomføre på vanlig måte, i Tallinn i september, hadde blant annet cybersikkerhet som sentralt tema.

I juni 2020 fant det også sted et felles NB8-møte med de fire V4-landene (Polen, Ungarn, Tsjekkia og Slovakia), under delt estisk og tsjekkisk ledelse.

Fra januar 2021 sitter Norge sammen med Estland i FNs sikkerhetsråd. De nordisk-baltiske landene er likesinnet i et bredt spektrum av

[1] Det vil si Ukraina, Hviterussland, Moldova, Armenia, Aserbajdsjan og Georgia.

FN-saker, og det arrangeres årlige møter på FN-sjefsnivå mellom utenriksdepartementene i denne kretsen. NB8-landene har en uttrykt felles interesse i å verne om multilateralt samarbeid. De åtte landene har likeledes felles interesse i vern av demokrati, rettsstatsprinsipper og likestilling som er under økende press, også flere steder i Europa.

Det nordisk-baltiske samarbeidet er plattform også for en veletablert utenrikspolitisk dialog med USA (E-PINE, «Enhanced Partnership in Northern Europe»). Dialogen med Storbritannia innenfor NB8-formatet har vært mindre aktiv de senere år, mest på grunn av britisk fokus på utfordringene knyttet til brexit.

I de multilaterale utviklingsbankene jobber Norge tett med sine nordiske partnere på prioriterte områder i norsk utenriks- og utviklingspolitikk som klima, likestilling, sårbare stater og nasjonal ressursmobilisering med vekt på kampen mot ulovlig kapitalflyt og skattespørsmål. Gjennom nordisk samarbeid i styrerommene i disse finansielle og normative tungvekterne har Norge oppnådd mye god utviklingspolitikk. I Verdensbanken er den nordisk-baltiske valgkretsen en sterk pådriver for økt klimainnsats, blant annet på områder som energiomstilling og elektrifisering. Sårbare gruppers behov og kvinners og jenters rettigheter er også høyt prioritert. Agendaer som for 20–30 år siden ble oppfattet som spesielt «nordiske», har blitt omfavnet av det store gross av samstemte giverland. De nordiske landene har gitt sterk og samstemt støtte til de multilaterale utviklingsbankenes innsats i forbindelse med koronapandemien.

6.3 Forsvarssamarbeid

Det nordiske forsvarssamarbeidet blir stadig viktigere. En sikkerhetspolitisk krise i våre nærområder vil trolig påvirke hele Norden. Dette fordrer mer samarbeid mellom de nordiske landene, ikke bare i freds- men også i krisetider. Den sikkerhetspolitiske utviklingen de siste årene har bidratt til økt forsvarssamarbeid mellom de nordiske landene både bilateralt, trilateralt og flernasjonalt gjennom forsvarssamarbeidet «Nordic Defence Cooperation» (NORDEFCO). Selv om de nordiske landene har sammenfallende syn på trusselbildet, har de ulik allianse-tilknytning. Ulik tilknytning til EU og NATO er i enkelte tilfeller en utfordring, men det gir også muligheter. Finland og Sverige søker tettere samarbeid med NATO, inkludert Norge, gjennom «NATO's Enhanced Opportunity Partners» og vertslandstøtteavtaler. Som tredjeland i forhold til EUs sikkerhets- og forsvarspolitikk får Norge økt tilgang gjennom det nordiske samarbeidet. Dette øker vår innsikt og forståelse og gir også mulighet til å formidle norske perspektiver. Det nordiske samarbeidet knytter landene tettere sammen og har en stabiliserende effekt i Nord-Europa.

NORDEFCO

Det nordiske forsvarssamarbeidet er formalisert gjennom NORDEFCO. Dette er et viktig forum for forsvars- og sikkerhetspolitisk dialog, samordning og felles prosjekter som styrker vår operative evne. Sammen med de andre nordiske landene drøftes her forsvars- og sikkerhetspolitisk utvikling i NATO og EU, regional sikkerhet, internasjonale operasjoner samt forholdet til Russland. I 2018 vedtok de nordiske landene en ny programerklæring for NORDEFCO-samarbeidet frem mot 2025. Denne slår blant annet fast at de nordiske landene skal være i stand til å «samarbeide i fred, krise og konflikt». Den tilhørende handlingsplanen gir konkrete mål, blant annet innenfor øving og trening, totalforsvarssamarbeid, internasjonale operasjoner, samarbeid om cyber- og hybridtrusler, kapabilitetsutvikling og logistikk- og materiellsamarbeid. Dette er et viktig grunnlagsarbeid for å kunne igangsette militært samarbeid på kort varsel. Dette har blitt fulgt opp under det danske formannskapet i 2020 og et prosjekt om «grønt forsvar». Finland har formannskapet i NORDEFCO i 2021, og har som mål å videreutvikle samarbeidet ytterligere. Økt nordisk samarbeid om samfunnssikkerhet og totalforsvar vil bli diskutert av relevante departementer og etater. I NORDEFCO har man et kryptert videokonferansesystem som muliggjør graderte samtaler mellom hovedstedene. Dette systemet stilles jevnlig til disposisjon for hyppig og sikker kommunikasjon på politisk nivå og embetsnivå.

Bilateralt og trilateralt samarbeid

Nordisk forsvarssamarbeid foregår også i mindre kretser utenfor NORDEFCO. Norge samarbeider bilateralt særlig med Sverige og Finland. I 2020 inngikk forsvarsdepartementene i Norge, Sverige og Finland en intensjonsavtale om samarbeid om operasjonsplanlegging. Avtalen går ut på å tilrettelegge for samarbeid om operativt planverk mellom de tre landene med sikte på koordinering av

operasjoner på Nordkalotten i krise og væpnet konflikt. Avtalen er en konkretisering og utdyping av det tette militære samarbeidet mellom de tre landene. Danmark og Island holdes fortløpende orientert om samarbeidet, og regjeringen vil jobbe for å videreutvikle og utvide dette samarbeidet.

Trening og øving

Regelmessig øving og samtrening er en forutsetning for militært samvirke i operasjoner. Det nordiske forsvarssamarbeidet har de siste årene gjort store fremskritt på dette området. Pandemien har dessverre påvirket noe av øvingsvirksomheten i Norden i 2020 og 2021. Annethvert år bidrar de nordiske landene sammen med utvalgte allierte til øvelsen «Cold Response» i Nord-Norge. I 2020 ble denne øvelsen og den svenske nasjonaløvelsen «Aurora» avlyst. Også den finske nasjonaløvelsen «Arctic Lock» i Finland som skulle finne sted i 2021, ble avlyst. Disse øvelsene var planlagt med både alliert og nordisk deltakelse. Flytrening og luftøvelser har i mindre grad blitt påvirket av pandemien. Det norske, finske og svenske luftforsvaret øver sammen i såkalt «Cross Border Training» (CBT), som styres av flystasjonene i Bodø, Kallax og Rovaniemi. CBT innebærer at treningsområdet blir større, dermed kan flere fly øve samtidig, noe som gir pilotene verdifull erfaring. Treningen har blitt videreutviklet til storøvelsen «Arctic Challenge Exercise» (ACE), som gjennomføres annethvert år og har blitt Europas største flyøvelse. I 2021 ledes ACE av Norge.

Internasjonale operasjoner og innsats

I Mali støtter Norge, sammen med blant annet Danmark og Sverige, FN-operasjonen MINUSMA med lufttransport, gjennom en norskledet rotasjonsordning. Ordningen gir FN forutsigbarhet for en ressurs som er svært viktig i et land med store avstander, lite utviklet infrastruktur og stadige angrep mot landbasert transport. Innenfor «Nordic-Baltic Assistance Program» har de nordisk-baltiske landene støttet Georgia ved å tilby såkalt «nøkkelferdig kapasitetsbygging» i rammen av NATOs samarbeidsprogram med landet. Det er besluttet å vurdere lignende støtte til Irak innenfor rammen av «NATO Mission Iraq».

6.4 Nordisk justis- og samfunnssikkerhetssamarbeid

Det nordiske samarbeidet om samfunnssikkerhet og beredskap er i hovedsak forankret i Haga-samarbeidet og preges av tett dialog. Landene deler vurderinger og løsninger på felles utfordringer. Målet er å styrke de nordiske landenes evne til å forebygge og redusere konsekvenser av større ulykker, natur- og menneskeskapte katastrofer samt andre samfunnskriser innenfor beredskapsområdet. Samarbeidet bidrar til forsterket felles responsevne og økt operativ effektivitet.

Haga-samarbeidet

Det nordiske samarbeidet på dette feltet har blitt testet under koronapandemien, og samarbeid og kontakt er blitt betydelig styrket. Pandemien har også synliggjort hvor viktig det er å drøfte innretning på samarbeidet fremover. Gjennom de såkalte «København-konklusjonene» fra Haga-ministermøte 2020 er de nordiske landene enige om styrket samarbeid på følgende områder:

Videreføring av iverksatte aktiviteter: Videreføring av samarbeidet med hensyn til skog- og naturbranner, kjemiske, biologiske, radioaktive og nukleære stoffer (chemical, biological, radiological and nuclear – CBRN) og nødkommunikasjon.

Sivilt-militært samarbeid: Med bakgrunn i erfaringene fra pandemien skal det sivilmilitære samarbeidet utvikles ytterligere, blant annet gjennom fortsatt dialog mellom Haga-formatet og NORDEFCO.

Operativt samarbeid på tvers av grenser: I lys av utviklingen i risikobildet og erfaringene fra koronapandemien er de nordiske beredskapsmyndighetene anmodet om å gjennomgå felles avtaler, prosedyrer mv. for å sikre at operativ støtte på tvers av grensene kan ytes så raskt og effektivt som mulig.

Samarbeid med Nordisk råd: Nordisk råd har utarbeidet «Nordisk råds strategi for samfunnssikkerhet» som innspill til regjeringene. Intensjonen er å bidra til en effektiv felles-nordisk kriseberedskap som på kort varsel og uten grensehindringer kan stå til rådighet for gjensidig hjelp ved større kriser, blant annet innenfor cybersikkerhet, overgripende sikkerhet og politisamarbeid, skogbranner og dødsbranner, CBRN-samarbeid, redningstjenester og nødkommunikasjon.

Boks 6.2 Haga-samarbeidet

Siden 2009 har det vært et sterkt og tett nordisk samarbeid innenfor samfunnssikkerhet og beredskap gjennom Haga-samarbeidet, oppkalt etter det første møtestedet i dette formatet (Sverige). I plattformen for samarbeidet fra 2013 er målet et robust Norden gjennom blant annet samarbeid for forebygging, håndtering av og gjenoppretting etter alvorlige hendelser. Det er også et mål å fjerne hindringer for grenseoverskridende samarbeid. Samarbeidet pågår på alle nivå. Det avholdes årlige møter mellom de nordiske ministre med ansvar for samfunnssikkerhet og beredskap. Her vedtas rammene for det videre nordiske Haga-samarbeidet. Den departementale Haga-embetsmannsgruppen ivaretar koordinering og sikrer fremdrift. Gjennom de regulære møtene mellom de nordiske generaldirektørene for beredskapsmyndighetene operasjonaliseres Haga-erklæringen og konklusjonene fra ministermøtene. Haga-samarbeidet er en viktig plattform for å styrke den gjensidige forståelsen for samfunnssikkerhet og beredskap med Nordisk råd. Gjennom Haga-samarbeidet arbeides det for felles bidrag til NATO, EU og FN og Nordens nærområder. Det legges til rette for at de nordiske landene har koordinerte posisjoner for å påvirke disse organisasjonene.

Nordisk samfunnssikkerhetsarbeid under koronapandemien

Koronapandemien har synliggjort betydningen av det nære nordiske samarbeidet om samfunnssikkerhet, som siden nedstengningen av Norge 12. mars 2020 har vært både tett og aktivt. Ledelsen for alle de nordiske samfunnssikkerhets- og beredskapsmyndighetene har hatt jevnlige møter. Samarbeidet sørget tidlig for at det ikke ville bli problemer med grensepassering for redningspersonell. Det har vært gjensidig erfaringsutveksling om hvordan pandemien håndteres i de ulike landene, herunder gjeldende restriksjoner. Det har vært gjennomført deling av relevante veiledere, blant annet med hensyn til kontinuitetsplanlegging. Videre har det vært fortløpende orienteringer om situasjonen innenfor kritisk infrastruktur i tillegg til vareflyt, særlig knyttet til medisinsk beskyttelsesutstyr i starten av pandemien.

Forutsetningen for gjensidig bistand på tvers av grensene er at de nordiske landene kan samarbeide både på politisk og operativt nivå. Kvikkleireskredet i Gjerdrum 30. desember 2020 viste verdien av nordisk samhold og er et godt eksempel på det tette, grenseoverskridende samarbeidet. Alle de nordiske landene tilbød bistand, og Sverige stilte med assistanse i form av et USAR-team («Urban Search and Rescue»). Samarbeidet under koronapandemien og kvikkleireskredet i Gjerdrum har også synliggjort betydningen av det nordiske redningssamarbeidet NORDRED, herunder NORDRED-avtalens gyldighet når det gjelder grensepassering for redningsmannskap og beredskapspersonell, der de nordiske landene forplikter seg til å bistå hverandre i krisesituasjoner, ulykker eller overhengende fare.

Boks 6.3 Kvikkleireskredet i Gjerdrum

Et kvikkleireskred rammet Gjerdrum tidlig morgen 30. desember 2020. Kort tid etter kom det tilbud om bistand fra alle de nordiske landene. Samme dag takket Norge ja til hjelp med søk og redning fra Sverige i form av et såkalt USAR-team. Teamet er Sveriges nasjonale forsterkningsressurs fra Stor-Göteborgs brann- og redningstjeneste. Den svenske innsatsen bestod av 14 mannskaper med tungt søkeutstyr. Samarbeidet i denne katastrofen betegnes som meget godt. Innsatsen ble muliggjort raskt og effektivt, blant annet fordi det nordiske kontaktnettet mellom beredskapsmyndighetene er godt etablert. Det gode operative samarbeidet kan også ses som et resultat av deltakelse i felles øvelser, som for eksempel under den EU-støttede øvelsen HarbourEx i Oslo i 2015.

Sivilt-militært samarbeid

I alle de nordiske landene har myndighetene brukt både sivile og militære ressurser for å løse

oppgaver knyttet til pandemien. Informasjons- og kunnskapsdeling mellom sivil og militær side har i denne sammenheng vært viktig. Forsvaret i de nordiske landene har også støttet sivile myndigheter innenfor et bredt spekter som grensekontroll, flyging av pasienter smittet med korona, repatriering av statsborgere i utlandet, dekontaminering, opprettelse av testsentre, innsats av CBRN-eksperter, spesialutrustning, respiratorer og innkjøp av verneutstyr.

Digital sikkerhet

Pandemien medfører stor risiko for svekkelse av statssikkerheten, samfunnssikkerheten og også individsikkerheten. Økt bruk av hjemmekontor har åpnet for flere digitale angrepsflater mot verdier som tidligere ikke var like eksponert.

Koronapandemien har synliggjort at kriminelle aktører og fremmede stater anvender nye metoder for å spre desinformasjon og gjennomføre påvirkningskampanjer. Dette har økt risikoen for cyberhendelser, også rettet mot de myndighetene som er involvert i krisehåndteringen.

I alle de nordiske landene har myndighetene med ansvar for cybersikkerhet bidratt med og delt koronarelatert rådgivning. Det er utarbeidet trusselvurderinger og sårbarhetsundersøkelser på bakgrunn av cyberrelaterte hendelser, i tillegg til at det er satt fokus på cybersikkerhet i samfunnet.

Nordisk samarbeid under EUs ordning for sivil beredskap

Det nordiske samarbeidet under EUs ordning for sivil beredskap (RescEU) er synliggjort gjennom ulike faser av pandemien. Viktige områder har vært behovet for rask repatriering av nordiske statsborgere, spørsmål om vaksineutrulling og andre helseberedskapsfaglige spørsmål av høy aktualitet for Norge.

EUs støtte- og finansieringsordninger bidrar til oppbygging av regionale beredskapsordninger mellom de nordiske landene. Under RescEU pågår det kapasitetsoppbygging, der blant annet Sverige har bygget økt beredskap mot skog- og naturbranner, og der Norge har etablert en medisinsk evakueringskapasitet/luftambulanse mot alvorlige og smittsomme sykdommer. I tillegg vil Danmark, Finland og Sverige i løpet av 2021 søke om utvikling av kapasiteter innenfor CBRN-beredskap på områdene dekontaminering, deteksjon, overvåking og måling. De nordiske landene har i fellesskap etablert et «nordisk veikart» for denne utviklingen. Dette skal sikre en felles forståelse av hva som finnes, hvor det finnes, og hvem som tar føring på nye kapasiteter som alle nordiske land kan nyte godt av.

Oppfølging av «Oslo-konklusjonene 2019»

Med grunnlag i et nytt og endret trusselbilde og klimaendringer som bidrar til mer ekstremvær, arbeides det nå med å skaffe ytterligere oversikt over hvilke ressurser de nordiske landene kan bistå hverandre med. Under det danske Haga-formannskapet i 2020 var det fremdrift i arbeidet med de tre fokusområdene skogbrann-/naturbrannsamarbeid, CBRN og nødkommunikasjon fra de såkalte «Oslo-konklusjonene» fra 2019. De nordiske ministrene ble i «København-konklusjonene 2020» enige om å videreutvikle samarbeidet.

Nordisk skogbrann-/naturbrannsamarbeid styrkes, blant annet gjennom styrket evne til å dele kapasiteter. En rekke kapasitetsutviklingsprosjekter rundt luftbåren brannslukking er etablert. De nordiske landene har informert hverandre om forventede innmeldte ressurser til RescEU, herunder innmeldelse av luftbårne kapasiteter til skogbrannslukking.

Nordisk samarbeid om CBRN videreutvikles, og det er iverksatt samarbeid om styrking av ressurser til håndtering av alvorlige ulykker, sikring av adgang til ekspertise i Norden, kunnskapsutvikling og samarbeid mellom ulike sektorer, herunder sivil-militært samarbeid. Formålet er å forhindre, oppdage og håndtere hendelser som involverer kjemiske, biologiske, radioaktive og spaltbare stoffer. I tillegg skal man kartlegge hvilke ressurser det enkelte land har til å begrense konsekvenser, og hva som vil være mulig å dele av slike i en krisesituasjon. CBRN-området ses også i sammenheng med utviklingen av CBRN-kapasiteter i RescEU-regi, der blant annet Sverige har etablert kapasiteter for å kunne håndtere store hendelser ved transport av energigasser.

Så til det nordiske samarbeidet om nødkommunikasjon. Norge og Sverige har i flere år hatt et felles nødnett. I 2019 ble Finland koblet på det felles nødnettet med Norge og Sverige. Dette gir en mer smidig kommunikasjon i arbeidet med regionale utfordringer og gjør det enklere å hjelpe hverandre med å forebygge kriminalitet og å håndtere hendelser. Utviklingen av tjenester og samarbeidet gir stadig flere brukere. I 2020 ble flere frivillige norske organisasjoner godkjent for å kunne benytte det svenske Rakel-nettet. Landene er enige om at fremtidige løsninger må tilrettelegge for nødkommunikasjon i hele Norden og med andre internasjonale aktører.

Under Haga-samarbeidet er det også etablert et nordisk tverrfaglig forskningsprogram om samfunnssikkerhet, kalt «NordForsk», der ny kunnskap skal bidra i arbeidet med trygghet og sikkerhet for innbyggerne i de nordiske landene.

Justis- og politisaker

Det er et nært samarbeid mellom de nordiske landene om justis- og politispørsmål. Gjennom Embetsmannskomiteen for justissaker under Nordisk ministerråd utveksles erfaringer fra og løsninger på problemstillinger i de nordiske landene. Selv om det ordinære nordiske justisministermøtet i 2020 måtte avlyses, har de nordiske justisministrene hatt tett digital kontakt, særlig under pandemiens første fase.

Politiet i de nordiske landene samarbeider allerede tett. De nordiske justisministrene undertegnet i juni 2018 en intensjonserklæring om styrket nordisk politisamarbeid. Erklæringen vil kunne danne grunnlag for bilaterale avtaler som ytterligere effektiviserer politisamarbeidet over de nordiske grensene.

Justis- og politimyndighetene i Norge og Sverige har også undertegnet en bilateral avtale om gjensidig bistand mellom politiets spesielle innsatsenheter i krisesituasjoner. Avtalen legger til rette for gjensidig bistand mellom de to landenes innsatsenheter i situasjoner der det er en alvorlig og direkte fysisk trussel mot personer, eiendom, infrastruktur eller institusjoner, spesielt ved terrorhendelser, gisseltaking, kapring og lignende grov kriminalitet.

Asyl og migrasjon

De nordiske landenes samarbeid om asyl- og migrasjonspolitiske spørsmål skjer i Nordisk samrådsgruppe på høyt nivå for flyktningspørsmål (NSHF). Dette er et uformelt samarbeidsforum med roterende årlig formannskap. Hvert formannskap avholder ett ministermøte, to møter på høyt embetsnivå og et ubestemt antall møter på ekspertnivå. I 2020 påvirket pandemien det finske formannskapets mulighet til å gjennomføre sitt program, men det ble likevel avholdt et embetsmøte og et ministermøte via video. Selv om de nordiske landene har en noe ulik tilnærming til asyl- og migrasjonspolitiske spørsmål, finner alle at denne uformelle informasjons- og erfaringsutvekslingen er nyttig. For Norges del er NSHF også viktig fordi det gir kunnskap om EU-prosesser vi med vår tilknytning ikke kan delta i.

Finansdepartementet

t i l r å r :

Tilråding fra Finansdepartementet 9. april 2021 om nordisk samarbeid blir sendt Stortinget.

Vedlegg 1

Sammenstilling av budsjett 2021 og 2020 (DKK)

		Budget 2021	Budget 2020	Difference Nom.	Difference Korr.
1.	*MR Samarbejdsministrene*	*273.992*	*258.114*	*15.878*	*9.333*
	a. Fremme af et grønt, et konkurrencedygtigt og et bæredygtigt Norden	128.930	108.906	20.024	-25.376
	b. Internationalt samarbejde	56.176	59.968	-3.792	-3.968
	i. Heraf kontorerne[1]	14.876	15.624	-748	-924
	c. Sekretariatsfunktioner	88.886	89.240	-354	-1.323
	i. Heraf sekretariatet (NMRS)	81.680	82.036	-356	-1.325
2.	*MR Uddannelse og Forskning*	*207.550*	*224.723*	*-17.173*	*-13.057*
	a. Generelle forsknings- og uddannelsesinitiativer	1.000	4.498	-3.498	-3.498
	b. Politikudvikling mv.	17.034	15.723	1.311	1.087
	c. Mobilitets- og netværksprogrammer	78.299	86.356	-8.057	-9.366
	d. NordForsk (institution)	109.421	97.459	11.962	17.641
	e. Forskning i øvrigt	1.796	20.687	-18.891	-18.921
3.	*MR Social- og Helsepolitik*	*41.124*	*42.331*	*-1.207*	*-1.594*
	i. Heraf Nordens Velfærdscenter (institution)	18.265	18.786	-521	-714
4.	*MR Kultur*	*163.433*	*173.766*	*-10.333*	*-11.908*
	a. Generelle kultursatsninger	48.355	53.516	-5.161	-5.763
	b. Film og Media	31.840	31.464	376	-156
	c. Kunstområdet	31.585	32.691	-1.106	-1.634
	d. Nordiske Kulturhuse (institutioner)	44.865	47.754	-2.889	-2.737
	e. Andre kultursatsninger	6.788	8.341	-1.553	-1.618
5.	*MR Fiskeri og havbrug, Jordbrug, Levnedsmidler og Skovbrug*	*45.199*	*43.926*	*1.273*	*915*
	a. Fiskeri	6.660	6.660	0	0
	b. Jord- og Skovbrug	30.399	30.041	358	0
	i. Heraf NordGen (institution)	22.628	22.388	240	0
	c. Levnedsmidler	6.270	6.270	0	0
6.	*MR Ligestilling og LGBTI*	*11.414*	*11.671*	*-257*	*-302*

	Budget 2021	Budget 2020	Difference Nom.	Korr.
7. MR Bæredygtig Vækst	*133.146*	*131.921*	*1.225*	*4.891*
a. Erhverv	84.729	86.241	-1.512	2.072
i. Heraf Nordisk Innovation (institution)	71.680	65.450	6.230	9.950
b. Energi	15.551	12.832	2.719	3.168
i. Heraf Nordisk Energiforskning (institution)	8.666	9.115	-449	0
c. Regional	32.866	32.848	18	-349
i. Heraf Nordregio (institution)	10.293	10.293	0	-109
8. MR Miljø og Klima	*60.023*	*47.555*	*12.468*	*12.221*
9. MR Arbejdsliv	*14.431*	*15.223*	*-792*	*-893*
i. Heraf NIVA (institution)	3.661	3.617	44	0
10. MR Økonomi- og Finanspolitik	*1.592*	*1.634*	*-42*	*-42*
11. MR Justits	*1.193*	*1.225*	*-32*	*-32*
12. MR Digital	*15.926*	*15.458*	*468*	*468*
Totalt nordisk budget	*969.023*	*967.547*	*1.476*	*0*

[1] Ministerrådets kontorer i Estland, Letland, Litauen og Nordvestrusland

Vedlegg 2

Oversikt over ministerråd, institusjoner mv.

Nordisk ministerråds fagministerråd

Nordisk ministerråd for arbeidsliv (MR-A)
Nordisk ministerråd for bærekraftig vekst (MR-Vekst).
Nordisk ministerråd for fiskeri og havbruk, jordbruk, næringsmidler og skogbruk (MR-FJLS)
Nordisk ministerråd for likestilling (MR-JÄM)
Nordisk ministerråd for kultur (MR-K)
Nordisk ministerråd for justisspørsmål (MR-JUST)
Nordisk ministerråd for miljø og klima (MR-MK).
Nordisk ministerråd for sosial- og helsepolitikk (MR-S)
Nordisk ministerråd for utdanning og forskning (MR-U).
Nordisk ministerråd for økonomi- og finanspolitikk (MR-FINANS)
Nordisk ministerråd for digitalisering 2017–2024 (MR-DIGITAL)

Nordiske institusjoner

Nordens hus i Reykjavík (NOREY)
Nordens hus på Færøyene (NLH)
Nordens institutt på Grønland (NAPA)
Nordens institutt på Åland (NIPÅ)
Nordisk kulturkontakt (NKK) (Helsingfors)
Nordregio (Stockholm)
Nordisk institusjon for videreutdanning innenfor arbeidsmiljøområdet (NIVA) (Helsingfors)
NordForsk (Oslo)
Nordic Innovation (Oslo)
Nordisk energiforskning (NEF) (Oslo)
Nordens velferdssenter (NVC) (Stockholm og Helsingfors)
Nordisk genressurssenter (NordGen) (Alnarp, Ås, Svalbard)

I tillegg til institusjonene finnes det en rekke samarbeidsorganer som har en løsere tilknytning til Nordisk ministerråd. Samarbeidsorganene er helt eller delvis finansiert av Nordisk ministerråd. Eksempler på disse er Miljømerket Svanen, Nordisk Film & TV Fond, Nordisk kulturfond, og Nordisk Atlantsamarbeid (NORA).

Nordisk investeringsbank (NIB), Nordisk miljøfinansieringsselskap (NEFCO) og Nordisk utviklingsfond (NDF) er frittstående nordiske institusjoner med hovedkvarter i Helsingfors som styres etter egne avtaler utenfor Ministerrådets ramme.

Vedlegg 3

Nordisk samarbeid – nettsider

Agenda 2030	sustainabledevelopment.un.org
Foreningen Norden	norden.no
Grensehinderrådet	norden.org/no/organisation/grensehinderradet
Grensetjenesten – Morokulien	grensetjansten.com
Info Norden (informasjonstjenesten til Nordisk ministerråd)	nordeninfo.no/norden-for-deg
Nordisk barne- og ungdomskomité (NORDBUK)	norden.org/no/organisation/nordisk-barne-og-ungdomskomite-nordbuk
Nordens velferdssenter	nordicwelfare.org
NordForsk	nordforsk.org
Nordic Defence Cooperation (NORDEFCO)	www.nordefco.org
Nordic Innovation	nordicinnovation.org
Nordisk Atlantsamarbeid (NORA)	nora.fo
Nordisk Energiforskning	nordicenergy.org
Nordisk Film & TV Fond	www.nordiskfilmogtvfond.com
Nordisk genressurssenter (NordGen)	nordgen.org
Nordisk informasjon for kunnskap om kjønn (NIKK)	nikk.no
Nordisk informasjonssenter for medie- og kommunikasjonsforskning (NORDICOM)	nordicom.gu.se
Nordisk institusjon for videreutdanning innen arbeidsmiljøområdet (NIVA)	niva.org
Nordisk journalistsenter	njc.dk
Nordisk komité for jordbruks- og matvareforskning (NKJ)	nordicagriresearch.org
Nordisk investeringsbank (NIB)	nib.int
Nordisk miljøfinansieringsselskap (NEFCO)	nefco.org
Nordisk utviklingsfond (NDF)	ndf.fi
Nordisk kulturfond	nordiskkulturfond.org
Nordisk ministerråd	norden.org/no/nordisk-ministerrad
Nordisk nettverk for voksnes læring (NVL)	nvl.org
Nordisk råd	norden.org/no/nordisk-rad

Nordisk skatteportal	nordisketax.net
Nordplus	nordplusonline.org
Nordregio	nordregio.org

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
www.publikasjoner.dep.no
Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på
www.regjeringen.no

Omslagsfoto:
Nikolas Gogstad-Andersen – brandnorway.no
Johannes Jansson/norden.org
Einar Aslaksen/Pudder agency – brandnorway.no

Trykk: Departementenes sikkerhets- og
serviceorganisasjon – 04/2021